

OKTATÁSMÓDSZERTANI FÜZETEK

HEGYI ÁRPÁD JUTOCSA
KISTELEKI KÁROLY

JOG ÉS DRÁMA

OKTATÁSMÓDSZERTANI FÜZETEK VI.

JOG ÉS DRÁMA

HEGYI ÁRPÁD JUTOCSA
KISTELEKI KÁROLY

JOG ÉS DRÁMA

Az Igazságügyi Minisztérium „Jogászképzés színvonalának emelését célzó programok” keretében támogatott „Az egyetemi jogászképzés komplex oktatásmódszertani fejlesztése” című alprojekt részeként készült oktatást támogató eszköz

Sorozatszerkesztő:

Fleck Zoltán

© Hegyi Árpád Jutocsa, Kisteleki Károly, 2017

ISBN: 978-963-284-899-0   978-963-284-900-3 (online)

ISSN: 2559-9534

Felelős kiadó:

az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állami és Jogtudományi Kar dékánja

Projektvezető: Sándor Júlia

Kiadói szerkesztő: Gaborják Ádám

Technikai szerkesztő: Durmits Ildikó

Tipográfia: Takács Viktória

Borítóterv: Csele Kmotrik Ildikó

TARTALOM

A tantárgy előzménye, létrejötte, sajátosságai	1
A tantárgy oktatásának komplex bemutatása (metodika, tematika, formai és tartalmi részletek)	5
Vizsgadarabok, drámai jogesetek példatára	14
<i>Shakespeare-darabok</i>	14
<i>Klasszikus darabok</i>	25
<i>Hétköznapi drámák</i>	39
Utószó	46

1

A TANTÁRGY ELŐZMÉNYE, LÉTREJÖTTE, SAJÁTOS SÁGAI

Mind a jog tudományának, mind pedig a dráma művészetének alapvető tárgya az a feszült állapot, ami az emberek közötti összeütközések következménye. A társadalom közegében élő ember életének fizikájához (természetéhez) hozzátartoznak az állandó összeütközések, mint az élet természetes energiakisülései. Ezeket az összeütközéseket vizsgálja, értelmezi és kezeli a jogtudomány, és ugyanezek az összeütközések keresztül tárja fel és ábrázolja az ember titokzatos világát a dráma művészetében. A konfliktusok racionális kutatása elvezet a jog tudományához, a konfliktusok drámai feldolgozása és színpadi ábrázolása pedig a színház művészetéhez.

A *Jog és dráma* című kurzus abból indul ki tehát, hogy a jognak és a drámának közös attribútuma a konfliktus. A konfliktusok elemzését – kialakulását, okait és következményeit, filozófiai, történelmi és társadalmi vizsgálatát, erkölcsi, érzelmi és lélektani elemzését, drámai következményeit stb. – a kurzus újfajta szemléletmóddal, egyfajta kettős látással végzi el. Egyrészt jogi konfliktusokat a drámai művészet dimenziójában, mint drámai konfliktusokat vizsgálunk, ugyanakkor a drámai konfliktusok jogi elemzését is elvégezzük. Ez a kettős megközelítés kitágítja a jogi látásmódot a művészet látásmódja felé, így a hallgatók számára tágabb és színesebb világban értelmeződnek a jogi kérdések.

A világirodalom nagy drámáinak mélyén sokszor találkozunk jogi problémákkal. Ez nem véletlen, hiszen a drámák emberi konfliktusokat dolgoznak fel és ezek a konfliktusok gyakran jogi természetűek. Ha a színdarabokban előbukkanó jogi problémákat drámai megközelítésből vizsgáljuk meg, illetve a drámai konfliktusokat jogi megvilágításba helyezzük, eljutunk a *Jog és dráma* kurzus kettős nézőpontjához. Ez a kettős nézőpont egymást kiegészítő, komplex látásmódot testesít meg, amely egy felfedezésre váró, „interdiszciplináris” területet tár elénk. Itt a dráma művészetében új dimenziókat nyit a jog tudományos látásmódjának, és viszont: a jog tudománya a drámai művészet rejtett dimenzióit tárja fel.

Könyvünk elméleti megközelítésben és gyakorlati példák gazdag sorával mutatja be az új tantárgyat. Mindazoknak ajánljuk, akiket érdekel a jog drámai izgalma, és a dráma jogi arculata.

Maga a *Jog és dráma* kurzus, mint speciális tantárgy és gyakorlati műhely, közvetlen oktatási előzmény nélkül jött létre az ELTE ÁJK Filozófia Tanszékén, és fejlődött tovább a Jog- és Társadalomelméleti Tanszékén.

A tantárgy célja a jogi oktatás hagyományainak frissítése, mégpedig a művészet bevonásával. S mivel jogi konfliktusok igen gyakran jelennek meg a színdarabokban drámai konfliktusként, kézenfekvő volt a színház művészete felé fordulni. Ezzel a jogi gondolkodást a drámai gondolkodás felé tereljük. A dráma ugyanis a maga művészi eszközeivel a konfliktusok jogi természetén túl az élet további rejtett mozzanatait mutatja meg.

A színház művészete felé mutat az is, hogy a jó és hatásos nyilvános beszéd, az intenzív közlés ereje, a pontos és erős fogalmazás, mint jogász (ügyvédi, ügyészi, bírói, fogalmazói) erény, fontos cél a joghallgatók számára. Ezért a kurzuson az előadó-művészet alapvető szakmai kérdéseivel is foglalkozunk.

”

Természetesen nem a színjátszás szakmai követelményeinek elsajátítása a cél, hanem a jó és hatásos szövegmondás, a gondolatok és érvek magabiztos, erős verbális közvetítése, egy szóval az előadási készség fejlesztése.

A hallgatók ugyanis nyilvánosan előadott, dramatikus részletet tartalmazó, színházi esszével vizsgáznak. A drámai részletek, dialógusok előadásával megtanulnak hatásosan beszélni. Vizsgájukban – amint erről később majd részletesen szó lesz – nyilvánosan bemutatott drámai részleteket jelenítenek meg, melyeket narrátorként elemeznek és kommentálnak. Természetesen nem a színjátszás szakmai követelményeinek elsajátítása a cél, hanem a jó és hatásos szövegmondás, a gondolatok és érvek magabiztos, erős verbális közvetítése, egy szóval az előadási készség fejlesztése.

Ha szellem- és tudománytörténeti szempontból keressük a *Jog és dráma* kurzus előzményét, természetesen a 'jog és irodalom', mint mára már nemzetközileg elterjedt és állandóan fejlődő diszciplína (vagy inkább: mozgalom) a közvetlen előzmény. Mégpedig ennek a sokfelé ágazó mozgalomnak az az iránya, amely az irodalmi művekben ábrázolt jogi természetű eseményeket tárja fel („Law in literature”). Ez az irányzat a szépirodalmi művek hőseinek drámai tetteit elemzi a jog – leginkább a büntetőjog – alapján. Ebből a szempontból a *Jog és dráma* oktatás egy műfaji továbblépés: 'jog és drámairodalom'. Metodikai szempontból azonban markánsan új minőséget eredményez a színházi dimenzió bevonása. Azzal, hogy dramatikus elemek kerülnek a jogtudományi elemzés folyamatába, egyfajta játékoság és di-

namika jelenik meg. A jogi problémák mintegy dramatizált formában kerülnek elemzésre. Ez a mozzanat az igazi újdonság egy *Jog és dráma* kurzus és egy *Jog és irodalom* kurzus összehasonlításában.

Ha tovább kutatjuk a konkrét előzményeket, a világ jogi fakultásain felfedezhetünk olyan kurzusokat, ahol filmek alapján, forgatókönyvek elemzésével tágitják a jogi megközelítést a művészet dimenziói felé. Máshol jogászprofesszorok és színházi szakemberek „a tárgyalóterem mint színház” kérdéskörben tartanak kurzust, amelynek célja, hogy a tárgyalóterem teatralitása alapján a színházi technikák tudatosításával és ezeknek a jogi szcénában történő alkalmazásával a joghallgatók hasznos előadói készségekre tegyenek szert (ezt a *Jog és dráma* kurzus is preferálja).

Mindent összevetve tehát a *Jog és dráma* kurzus a színház művészetét mint „oktatási segédlet” veti be a jogi oktatás metodikájába.

A kurzus elején alapvető dramaturgiai és színházi fogalmakkal ismerkedünk. Körbejárjuk a dráma műfaji sajátosságait. Megismerkedünk a drámai dialógus, a monológ, a trialóg, a tiráda jellemzőivel. Tisztázzuk a drámai konfliktus fogalmát, a drámai karakter és a drámai szituáció természetét. Megközelítjük a színészi alakítás és a színházi előadás hatásmechanizmusának működéstanát. Megvizsgálunk jól ismert drámákból vett drámai helyzeteket, karaktereket, konfliktusokat. A konfliktusok jogi vonatkozásait is érintjük, egyelőre csak első megközelítésben.

A hallgatók maguk is kitalálnak és előállítanak apró drámai helyzeteket. (Azaz házi feladatként drámai dialógusokat írnak, melyeket el is játszunk az órán.) Megvizsgáljuk, hogyan alakulnak ezek a drámai (konfliktusos) helyzetek akkor, ha más és más drámai karakterek szerepelnek benne. Megvizsgáljuk, mitől jön létre konfliktus, mik motiválják a konfliktusban részt vevőket, merre fejlődik a konfliktus és miért. Átalakítjuk a karaktereket úgy, hogy a konfliktusok vígjátéki, drámai, vagy tragikus végkimenetelűek legyenek. Addig és arrafelé mélyítünk egy-egy konfliktust, hogy jogi vonatkozása is legyen. Megvizsgáljuk, mikor lépi át egy konfliktus azt a határt, amikor már jogi relevanciájúvá válik. Létrehozunk olyan konfliktusokat, melyek bár igen súlyosak, a jog mégsem tud velük mit kezdeni (pl. mert erkölcsi vagy bizonyíthatatlan természetűek), és létrehozunk eleve jogi természetű drámai konfliktust... egyszóval megközelítjük a drámai konfliktus és a jogi konfliktus összefüggéseit.

Ezek után klasszikus remekműveket, általában Shakespeare-darabokat elemzünk. Megfejtjük a darab történetét és dramaturgiai mozgásait, tisztázzuk az alapkaraktereket és fejlődésüket, a szereplők indítékait. Elemezzük a cselekmény drámai fordulópontjait, a szenvedélyek és indulatok cselekmény- és jellemformáló szerepét, a költői és filozófiai mozzanatokat. Ezek után rátérünk a konfliktusokra – és kiemeljük azokat a konfliktusokat, amelyeknek jogi vonatkozásai vannak.

Minden hallgató két-három drámai konfliktus teljes körű jogi értelmezését kapja házi feladatul. Történeti vonatkozásban (vagyis a darab írásának idején érvényes törvények szerint), illetve napjaink hatályos törvénykezése szerint (hiszen a mai néző a mai jogérzéssel ül a színházban) elemzi a jogi problémát. Polgári vagy büntető törvénykezés szerinti, ha kell, jogfilozófiai értel-

mezésben is vizsgálja a problémát. Több aspektusból (ügyvéd, ügyész, bíró) is megközelítheti a kérdést. Gyakran előfordul, hogy a drámaíró jóvoltából olyan rejtett, belső információk is rendelkezésre állnak (pl. belső monológok alapján, tanúk nélküli események esetén), melyeket egy jogi eljárás sosem tárhatna föl és nem is vehetne figyelembe.

Amikor a színdarab minden jogi relevanciájú konfliktusát alaposan kielemeztük, és ha a darab épp műsoron is van valamelyik pesti színházban, megnézzük az előadást. Előadás után a színészekkel, dramaturggal, rendezővel való beszélgetésekben még tovább gazdagodik a darabról, a karakterekről, a drámai konfliktusokról – és néha a jogi megítélésről alkotott kép.

A kurzuson, két-három Shakespeare-darab elemzése után a hallgatókkal megbeszélve egyéb klasszikus, vagy modern, vagy kortárs darabokat elemzünk jogi és drámai szempontból a fentiek alapján. Általában a kurzuson öt-hat darab elemzését végezzük el.

Mindezek alapján a hallgatók javaslatot tesznek arról, hogy melyik darab milyen jogi természetű konfliktusaiból szeretnék írni a vizsgájukat. Lehetőség van arra is, hogy a hallgatók önálló, eredeti, saját téma alapján írják meg a *Jog és dráma* vizsgájukat.

Miután mindenki – a tanárok segítségével – megírta a vizsgadarabját, következik a felkészülés a nyilvános vizsgaelőadásra. Ezen a vizsgaelőadáson a vizsgázó – aki minden esetben a narrátor szerepét tölti be – a drámai problémát megjelenítő színdarab adott szövegrészeit tanulótársaival együtt adja elő közönség előtt. A narrátor egyben egy főbb szereplő is, és a vizsgadarabban játszódó drámai jelenetek szereplőit tanulótársai személyesítik meg. Egy ilyen vizsgaelőadáshoz szükség van egy alapos felkészülésre, ahol a kurzus színházi tanára tanítja be az adott vizsgadarab jeleneteit a részt vevő diákoknak. S aztán következik a nyilvános vizsgaelőadás, ahol közönség előtt (család, barátok, diáktársak) egymás utáni előadással kerülnek „színpadra” a vizsgadarabok – s aratnak megérdemelt sikert.

A TANTÁRGY OKTATÁSÁNAK KOMPLEX BEMUTATÁSA (METODIKA, TEMATIKA, FORMAI ÉS TARTALMI RÉSZLETEK)

Milyen legyen a jó jogász? Korrekt, steril mesterember vagy széles látókörű, kreatív művész? Vagy a kettő szerencsés ötvözete?

Véleményünk szerint ezekkel a kérdésekkel is meg kell birkóznia egy jogi karon oktató tanárnak és döntenie kell, hogy milyen irányban alakítja ki oktatói metódusát, hogy a döntése szerinti eredmény irányába terelje az óráira járó joghallgatókat.

Csatlakozunk ahhoz a véleményhez, miszerint a menedzseri szemléletű, pusztán a versenyképességet preferáló oktatás szemben áll az egyetem eszméjével elsősorban azért, mert autonómiájának korlátozásával jár, s az osztatlan jogászképzés tartalmi leírása nem korlátozódik csupán a jogrendszer ismeretére, hanem széles körben kívánja meg a történeti, társadalomtudományi, elméleti ismereteket is.

A jogászképzésnek nem a normák mechanikus ismeretére és alkalmazására, a jogrendszer technikai tudására kell kondicionálnia a tanulókat, vagyis a mi irányválasztásunk szerint a „csak megbízható mesterember” képzési célja nem lehet elegendő.

Úgy gondoljuk, hogy az egyetemi oktatás nem redukálódhat arra, hogy átadja a tudományok legfrissebb eredményeit, majd – alapvetően technicista szemléletben – azok elsajátítását számonkéri a hallgatóktól. Az oktatási intézményeknek elő kell segíteniük a leendő szakember tudásainak, készségeinek, a szükséges attitűdjeinek minél szélesebb körű kialakítását. A hagyományos tanárközpontú oktatási modell helyett el lehet mozdulni abba az irányba, ahol az eredményt maga a tanuló állítja elő egyéni és kollektív erőfeszítésekkel, az oktató és az oktatási intézmény pedig segíti ezt a folyamatot.

Az oktatási folyamatban véleményünk szerint szükség van értékrendszerrel való masszív „átítatásra” is, ami – többek között – a humanista értékek tiszteletében és védelmében, az ügyféllel való empatikus, érzékeny bánásmódban, az önálló, kritikus gondolkodásban érhető tetten. Többféle formában fejeződik ki az alkotó és kritikus szemléletmód, nem egyszerűen attitűdként, hanem cselekvési készségként, nyitottságként, hajlandóságként. Az autonóm gondolkodás és a cselekvésekért vállalt felelősség nélkül nem lehet értelmezni a többi készséget sem.

Ez a kultúraváltás, amelyet sokan a 19. századi modern humboldti oktatás válságával hoznak összefüggésbe, teljesen új szervezeti működésmódokat, oktatói kompetenciákat igényel.

Az ilyen változás szükségképpen együtt jár egy új tudásértelmezéssel is, amelyben újra kérdéssé válik: mi számít tudásnak?

Hogyan alakíthatóak ki azok az attitűdök és értékválasztások, amelyek egy szakma gyakorlásához szükségesek? Hogyan definiáljuk a tudást a pusztán ismereten túl?

Az általunk preferált modellben a tanulás eredményessége áll a fókuszban, s a *Jog és dráma* kurzus erre a modellre építi metodikáját.

A tanulási eredményekre épülő rendszerben a központban a tanár helyett az aktív tanuló áll. A tudást a diákok egyéni és csoportmunkában hozzák létre az oktató facilitatori támogatásával és folyamatos visszajelzésével. Az oktató nem egyszerűen csak átadja a rendelkezésére álló tudásokat, hanem a tanuló segítségére van abban, hogy megismerjen tudásokat, megszerezzen képességeket, magáénak tudjon attitűdöket, kialakítson rutinokat. A tanulási eredmény az arra vonatkozó állítások összessége, hogy egy tanuló mire képes, milyen készségekkel, attitűdökkel (kompetenciákkal) rendelkezik a tanulási folyamat végén, a kimenetkor.

Ezzel az interaktív, támogató, alapvetően a tanuló aktivitására épülő, együttműködésre készített rendszerben mélyebben megértett tudáshoz lehet jutni, s az értékelési módszer is többdimenziós.

Ennek egyik megvalósult eleme a *Jog és dráma* kurzusban az, hogy nem csak informálja, hanem motiválja, inspirálja a hallgatóságot. Ez két szinten jön létre.

Egyrészt a kurzuson részt vevő diákok számára újabb és újabb, a jogi kari általános tanulmányi tapasztalataik struktúráitól eltérő szempontú megközelítéseken, érzékenyítéseken keresztül „provokálódnak” a hagyományos jogászszemléletük, s ezáltal motivációt kapnak és egyéni megközelítések kifejtésére inspirálódhatnak.

Másrészt a nyilvános vizsgaelőadás során az általuk létrehozott egyedi vizsgaanyag – azaz ebben a megközelítésben a tanulási eredményük prezentációja – a hallgatóság tudását gyarapítja, szemléletét új irányok felé inspirálhatja.

A *Jog és dráma* kurzus erőteljesen motiválja a diákok generikus (transzverzális) kompetenciáit is. Ezek közül különösen a következő területekre hathat a kurzus: szociális kompetencia, a tanulásra, önképzésre való nyitottság, kezdeményezőképeség, kulturális tudatosság, kifejezőképeség.

A *Jog és dráma* egy olyan kísérlet, amely figyelemmel van az oktatás konstruktivista tanulásméletének eredményeire. Ez kimutatható abban, hogy a tudást a tanulók – előzetes tudásaik felhasználásával – kollektív munkával, közösségekben hozzák létre (lásd a vizsgaelőadásokat, ahol a vizsgáló [narrátor] a drámai problémát megjelenítő színdarab adott szövegrészeit tanulótársával együtt adja elő a közönség részére).

A tanulók a vizsgadarabjukat aktív tevékenység során alkotják meg, amelyben folyamatosan szakmai kontextusokhoz, helyzetekhez kötődő tevékenységeket fejtenek ki. Emellett a tudás- és készségelemeket integráltan kell a tanulóknak alkalmazniuk (lásd egy adott drámában [pl. Hamlet] található több drámai és egyben jogi probléma változatos kibontása, több lehetséges megoldásának kidolgozása, amely alapvetően az interdiszciplináris szemlélet folyamatos alkalmazásával érhető el).

A tanuló ebben a folyamatban kreatív módon rendezi újra meglevő, hozott tudásait, azokat a tanár inspiratív problémafelvetései, kibontásai és szupervíziója segítségével maga alakítja ki, minden új elemet az előzetes tudások rendszerébe illeszt.

Az oktató mint egy facilitátor segíti elő ezt olyan tanulási környezet kialakításával, ahol a személyiség önalakításának folyamata tiszteletben van tartva, az értékek sokszínűségére figyelemmel az oktató és a tanuló között folyamatos a párbeszéd, s fókuszban van a való életre történő reflexiók alkalmazása. A drámai helyzetek művészi hátterének, rétegeinek sokrétű kibontása a valóság szemlélésének újabb nézőpontjaival gazdagítja a kurzuson részt vevő joghallgatót.

Ebben a tanulási folyamatban – amikor fókuszban egy drámai helyzet és annak lehetséges jogi megítélése áll – diskurzus teremthető a megjelenő különféle értékekről, amelyben a kritika keresztüztébe tehetőek a különféle értékrendszerek, viszonyulások, s az ezek közötti döntés „ki-provokálásával” erkölcsi és jogi állásfoglalást kell tennie a joghallgatóknak.

A magyar képzési keretrendszer a tanulási eredményeket négy elemből álló rendszerként értelmezi: tudás, készség-képesség, attitűd, autonómia-felelősségvállalás. Ennek a szempontrendszernek az elemei megjeleníthetők a *Jog és dráma* kurzusban is.

A szakmai kompetenciák megalapozását és fejlesztését támogató általános kompetenciák közül a *Jog és dráma* kurzuson a következők stimulálódhatnak: „nyelvi kommunikáció” (anyanyelvi kompetencia), „problémaérzékenység, kritikus gondolkodás és kreativitás”, „társas kompetenciák, együttműködési készségek”.

Folyamatosan interaktivitásra vannak készítve a tanulók egyrészt a tanárral, másrészt saját tanuló társaikkal. Ebben a kommunikációs folyamatban erős az ösztönzés a nyelvi kifejezés sokrétű formáira, a művészeti és jogi fogalomkészlet megfelelő alkalmazására. A drámai helyzetekben fellelhető jogi problémákkal kapcsolatos „kiérzékenyítés” az egyik legfontosabb kurzuscél.

A felismert jogi problémákkal kapcsolatban kritikus gondolkodásra van szükség, és ezt felhasználva az egyéni kreativitás segítségével kell létrehozni a vizsgadarabot. Ebben a folyamatban a tanárok támogató és szakértő/szupervízor szerepet töltenek be.

A társas kompetenciákra, együttműködési készségekre egyrészt a drámai problémák jogi központosított feldolgozásának órai munkája során van szükség, amikor a tanulók együttgondolkodva társaikkal és a tanárokkal analizálják a vizsgált drámai helyzeteket. Másrészt a vizsgálódás

felkészülési folyamatában, amikor a vizsgadarabjukban meglévő drámai szereplőket saját társaik közül kiválasztják és a színházi oldalt képviselő tanár betanítja/beállítja a tanulóknak a vizsgadarabot. Ezt követően a vizsgaelőadás is közös együttműködés során valósul meg.

A személyes kompetenciák megalapozását és fejlesztését támogató általános kompetenciák közül a *Jog és dráma* kurzuson a következők vannak motiválva: „a nemzeti kultúra és az európaiság értékeihez való viszony”, „az aktív állampolgári létezés szükséges műveltség” és „a szakmai etika normáinak elfogadása, vállalása, képviselése és közvetítése”.

A *Jog és dráma* kurzuson vizsgált drámai művek a kiemelkedő hazai és külföldi klasszikus és kortárs művészeti alkotások közül vannak kiválasztva, melyek a nemzeti kultúra és az európaiság legfontosabb értékeit, ezen belül kiemelten a humanizmus, az emberi jogok, a demokrácia, a jogállam vívmányait jelenítik meg. Ezzel az értékrendszerrel kerül egy, a jogi karon általában használttól eltérő szempontú optikán keresztül kapcsolatba a kurzuson részt vevő tanuló és a szó nemes értelmében „provokálódik”, kénytelen új szempontokat használó saját álláspont kialakítására a vizsgált kérdések során. Nem lehet megkívánni, hogy a tanuló saját véleményét fogalmazzon meg vagy kritika alá vonjon egy tudományos álláspontot, ha nem segítettük eljutni az érintett álláspont megértéséhez.

Az aktív állampolgári létezés szükséges műveltség körébe a kurzuson nemcsak a hagyományos jogászai, hanem egy szélesebb kulturális műveltség sorolható. Ennek a tanulónál meglévő és továbbfejlesztendő bázisára épít a kurzus, emellett stimulációt ad a művészetekre érzékeny nyitottsággal reagáló, attól inspirálódott szemléletmód kialakítására, ami már egy csupán „technicista” kompetenciákkal és látásmóddal rendelkező jogászai állapot, látásmód meghaladására tesz kísérletet.

A szakmai etika normái a drámai helyzetek jogászai szempontú analízise során folyamatosan próbára vannak téve, a drámai helyzetek feszültsége a tanulót az aktuális probléma átélésére készíti, quasi „gyakorlati helyzetbe” hozza, ahol ki kell alakítani személyes állásfoglalásait, döntéseit. A szakterületi etikai dilemmákkal kapcsolatos döntési képességeinek kialakítására hatást gyakorolhat ez a folyamat. Ezeket a döntéseket, állásfoglalásokat aztán a vizsgadarab megalkotása és prezentációja során vállalnia és képviselnie is kell. Külön kiemelendő a vizsgaelőadás a maga nyilvános közönségével, ami elé kiállva, a „reflektorfénybe” kikerülve a tanuló ezt a sajátvélemény-képviselést gyakorolhatja.

A magyar képezési keretrendszerben a tanulási eredmények négy elemből (tudás, készség-képesség, attitűd, autonómia-felelősségvállalás) és nyolc szintből álló rendszerének elemei a jogtudományi képzési területre is vonatkoznak. Ezeket az elemeket és a szinteket vonatkoztatni lehet a *Jog és dráma* kurzusra is. Az alábbiakban példákat sorolunk fel az elemeken belül egy-két szint kapcsán ennek illusztrálására.

MAGYAR KÉPESÍTÉSI KERETRENDSZER SZINTJEI

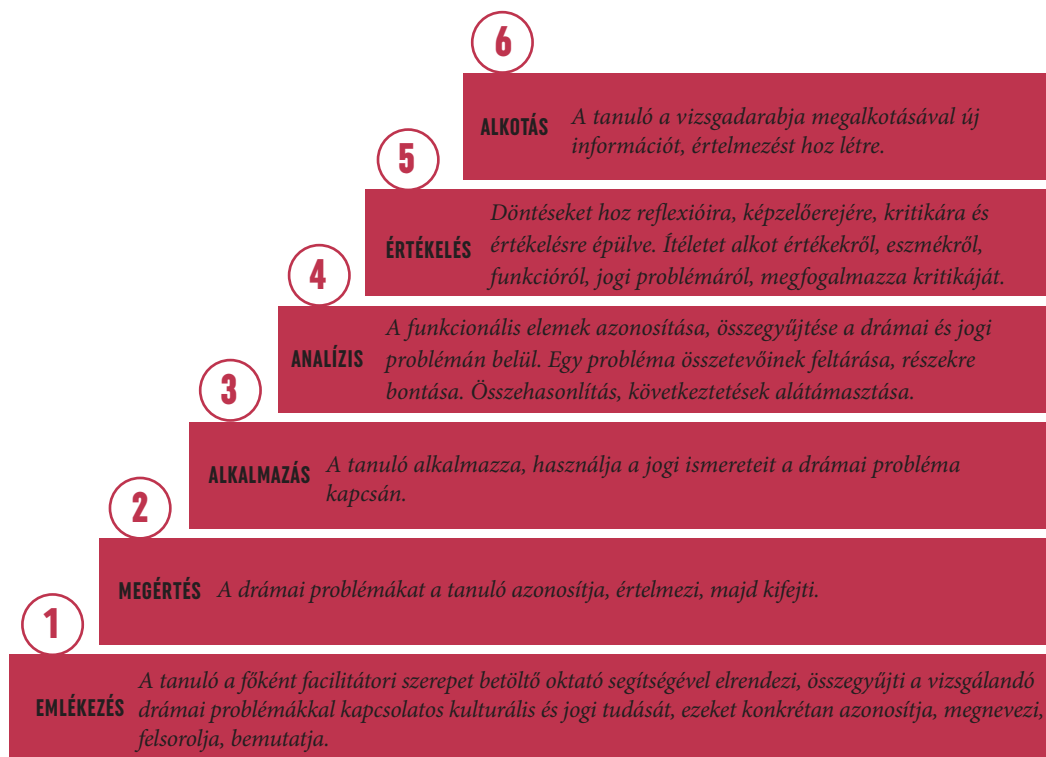
SZINT	TUDÁS	KÉPESSÉG	ATTITÚD	AUTONÓMIA
5-6.	Rendelkezik a jogi szakterületekhez szükséges alapismeretekkel, ismeri a jogi szakterület legfontosabb szakmai szókincsét.	Kognitív, kommunikációs és szociális képességek, amelyek megalapozzák a szakmai feladatok sikeres tervezését, lebonyolítását komplex problémák megoldásánál is.	Nyitott a szakmájával összefüggő konfliktushelyzetek kezelésére. Önkritikus saját munkájával szemben.	Önállóan végzi munkáját, folyamatos önellenőrzés mellett.
7.	Történeti összefüggéseiben is ismeri az ember, emberi méltóság, emberi jogok, demokrácia és a hatalom korlátozásának elméleti és gyakorlati jelentőségét, valamint intézményeit.	Képes a joggal, társadalmi jelenségekkel kapcsolatos viták, ellentmondások, dilemmák értelmezésére, jogi, társadalmi kérdésekben saját vélemény kifejtésére, mások véleményének elfogadására. Hajlandó és alkalmas nem jogi szempontrendszerek alkalmazására. Alkalmas a jogszabályok módszeres és kreatív értelmezésére a jogállami értékek keretei között.	Kritikusan viszonyul azokhoz a jelenségekhez, amelyek nem egyeztethetők össze a jogállami és demokratikus értékekkel, keresi a megoldásokat és eszközöket ezek kezeléséhez. Tiszteli a humanizmus, az emberi jogok, a demokrácia, a jogállam értékeit.	Elfogadja a szakmai együttműködés kereteit, a rá háruló szerepeket és funkciókat, a közös munkából származó felelősséget. Segít a munkamegosztás kialakításában, működtetésében.
8.	Elmélyülten ismeri a jogtudományi és társadalomtudományi paradigmákat, elméleteket és metodológiákat.	Képes szisztematikus, kreatív problémamegoldásra, új megközelítési módok alkotó kidolgozására.	Nyitott a kritikus megközelítések-re és hajlandó a vitára.	Fontosnak tartja és felvállalja a tudományos, közéleti, jogi problémák tudományos, magas színvonalú értelmezését.

A *Jog és dráma* kurzusban megjelennek a modern oktatásmódszertan egyik klasszikus produktumának, a Bloom-taxonómiának a tanulási szintjei.

A Bloom-taxonómia szerint nem hatékony az a hagyományos oktatási felfogás, amely csak a pusztá tudásra, információátadásra épül, mivel a passzív befogadás gyakran nem képes még a megértésig sem eljutni.

A bloomi módszertan szerint a tanulás az ismeretek pusztá reprodukciója helyett a komplexitás nagyobb fokát érheti el az alábbi, egymásra épülő lépcsőfokok segítségével. Ezeket a lépcsőfokokat a *Jog és dráma* kurzusban megvalósítható eredmények szempontjából mutatjuk be.

A „Jog és dráma” kurzusleírás a kimeneti követelmények struktúrája szerint megfogalmazva, egyben számba véve a tanulási eredményeket is:

A tanuló megérti és feldolgozza a drámai szövegeket, felismeri azok történeti és jogtörténeti hátterét és összefüggéseit.

Képes a drámai helyzetekben meglévő jogi problémák beazonosítására, e problémák analízise során a jogtörténeti és hatályos jogi fogalmi készlet használatára, el tudja helyezni a drámai szereplőket, etikai és jogi fogalmakat, értelmezni tudja a drámai szereplők viszonyait és kapcsolatait.

Önállóan megtalálja a feldolgozott szövegek kapcsolódásait a történeti, társadalmi állapotokhoz és korszakokhoz, jogintézményekhez.

Eligazodik a társadalomtudományi, valamint drámaművészeti megközelítések sajátosságai között, különbséget tud tenni a tudományos és nem tudományos, a jogi és a drámaművészeti érvek között.

A JOG ÉS DRÁMA ELNEVEZÉSŰ TANTÁRGY ŰN. (RÖVIDÍTETT) TANTÁRGYI ADATLAPJA
A KOMPETENCIAALAPÚ TANTÁRGYLEÍRÁS MÓDSZERE SZERINT TERVEZVE:

TANTÁRGY NEVE: Jog és dráma	KREDITÉRTÉK: 2	A TANÓRA TÍPUSA: fakultáció
<p>AZ ÉRTÉKELÉS MÓDJÁ: A hallgatók az általuk választott dráma részletei alapján egy kb. 10 perces felolvasó-színházi esszējelenetet írnak. Ebben, mint narrátorok, bemutatják a drámai konfliktusokat és ezek jogi relevanciáit elemzik. A drámai szerepekre a kurzus többi hallgatóját kéri fel – és ők maguk is játszanak (önkéntes alapon) kurzustársaik vizsgálóelőadásiban. A jeleneteket (dramatizált esszéket) nyilvános vizsgálóelőadás formájában mutatják be. Minél mélyebb összefüggéseiben tárják föl a drámai konfliktusok jogi vonatkozásait, annál értékesebbnek minősül a vizsgájuk.</p> <p>A TANTÁRGY TANTERVI HELYE: nappali tagozat, valamennyi évfolyamnak meghirdetve</p> <p>ELŐTANULMÁNYI KÖTELEZETTSÉGEK: nincs</p>		
<p>TANTÁRGYLEÍRÁS: A dráma világát közelítjük meg jogi aspektusból. A világ drámai roaldalmának jelentős, klasszikus és modern darabjait elemezzük. Mit lát a drámai konfliktusok, drámai hősök, bűnös szerelemek, gyilkos szenvedélyek, hatalmi-politikai játszmák mögött a színház művészete és mit a jog tudománya? Hogyan tágtítja a jogi megközelítést a drámai látásmód és hogyan értékeli a jogi gondolkodás a drámai konfliktusokat? Ezen a kettős szemléleten alapul a Jog és dráma kurzus munkája.</p>		
<p>A TANTÁRGY CÉLJA: A kurzus célja, hogy a hallgatók a jogi, társadalomelméleti szemléletet és gondolkodásmódot kiegészítsék a drámai művészet gondolkodásmódjával. Ha jogi konfliktusokat drámai konfliktusként is értelmezzünk és elemzünk, az ember, a társadalom és a hatalmi kérdések olyan rejtett dimenziói is megnyílnak, melyek pusztán jogi megközelítésben nem láthatók. A kurzus célja tehát a színház és a dráma művészetének mélyebb megismerésével árnyaltabb, érzékenyebb és komplexebb jogi látásmód kialakítása. Ugyanakkor, mivel a hallgatók egy dramatikus, jogi esszé nyilvános előadásával vizsgáznak, a kurzus célja bizonyos előadási készségek és a hatásos beszéd képességének fejlesztése is.</p>		
<p>A FEJLESZTENDŐ FŐBB KOMPETENCIATERÜLETEK: A kurzuson elemzett színdarabok dramaturgiai értelmezése során a hallgatók készsé válnak a drámai szituációk és a drámai karakterek, drámai konfliktusok komplex megértésére és ezek jogi relevanciáinak elemzésére. A kurzus annak a készségnek a megszerzéséhez segít, amellyel a drámai művészet látásmódját hasznosíthatjuk a jogi-közigazgatási szemlélet gazdagítására és kiegészítésére. A szakmai etika dilemmákkal kapcsolatos döntési képességei kialakításának elősegítése azáltal, hogy a drámai helyzetek jogászai szempontú analízise során a tanulónak ki kell alakítani személyes állásfoglalásait, döntéseit. A nyilvános vizsgálóelőadás során a tanuló sajtóvélemény képviselője, előadói, retorikai képességei fejlődnek.</p>		
<p>KÖTELEZŐ IRODALOM: A kurzuson több színdarabot kell elolvasni, amelyeket az első órákon határozzunk meg. Általában Shakespeare-darabok mellett egyéb klasszikus és modern drámák kerülnek terítékre. Ezenkívül a kurzushoz kapcsolódó színházi előadásokat is megtekintünk közösen, az előadást követően beszélgetünk a színdarabban kulcsszerepet játszó színészekkel.</p> <p>AJÁNLOTT IRODALOM: a kurzuson tárgyalt drámákhoz kapcsolódó szakirodalom</p>		
<p>TANTÁRGY FELELŐSE: Dr. Fleck Zoltán tanszékvezető egyetemi tanár.</p> <p>A TANTÁRGY OKTATÁSÁBA BEVONT OKTATÓK: Hegyi Árpád Jutocsa, DLA, színházrendező és dr. Kisteleki Károly egyetemi adjunktus</p>		

Hegy Árpád Jutocsa, DLA – dr. Kisteleki Károly: *Jog és dráma* kurzus, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Jog- és Társadalomelméleti Tanszék

RÖVID KURZUSLEÍRÁS

Egy-egy tavaszi vagy őszi szemeszter kurzusán három Shakespeare-remekművet elemzünk a bennük felmerülő jogi problémák aspektusából. Jogi (közjogi, büntetőjogi) és társadalomelméleti, államszervezési, akár közigazgatási kérdéseket mint dramaturgiai problémákat járunk körül. A drámai konfliktusoknak pedig megvizsgáljuk a jogi relevanciáit. Így a jogi kérdések szélesebb beágyazottságban értelmeződnek, lélektani és kulturális látókört, költői, drámai hátteret kapnak.

A kurzuson *A velencei kalmárt*, a *Rómeó és Júliát*, valamint a *Hamletet* tárgyaljuk.

A TANTÁRGY HETEKRE BONTOTT TEMATIKÁJA:

1. HÉT	<i>Bevezetés a literatúra és a jog viszonyának kérdéskörébe, különös tekintettel a dráma művészetének jogi konfliktusokat bemutató specialitásaira. A Jog és dráma kurzus módszertanának ismertetése. A csoporttagok érzékenyítő módszerrel történő bemutatkozása, a közös munkához szükséges interaktív kommunikációs tér megteremtésének megkezdése. Feladatok a következő alkalomra.</i>
2. HÉT	<i>Shakespeare drámai konfliktusai mögött húzódó jogi esetek, illetve a jogi esetek mögött húzódó shakespeare-i költészet és dráma. A velencei kalmár dramaturgiai elemzése, a figurák jellemrajza, a konfliktusok felvázolása. A zsidó–keresztény konfliktus elemzése, értelmezése, történetisége, aktualitása. A drámai történet mögött húzódó jogi és társadalomelméleti háttér (gettó, kirekesztés). A konkrét konfliktusok mögötti lélektani, emberi, érzelmi, történeti háttér és a konfliktusok jogi megítélése. Feladatok a következő alkalomra.</i>
3. HÉT	<i>A negyedik felvonás, azaz a zsidó uzorás és a keresztény kalmár elmérgesedett bírósági pere, a per fordulatainak analízise jogi-jogszociológiai, lélektani és jogértelmezési, államszervezési szempontból egyfelől, költői, drámai, „shakespeare-i” aspektusból másfelől. Feladatok a következő alkalomra.</i>
4. HÉT	<i>A darab legizgalmasabb konfliktusainak, jeleneteinek kibontása és többféle aspektusból bemutatva (önkéntes alapon) „felolvasó-színházi” formában előadva. Színpadi eszközök, teátrális hatások kipróbálása és alkalmazása a jogi és drámai feszültségek ábrázolásának szolgálatában, a jogi érveléskultúra gyakorlása. Feladatok a következő alkalomra.</i>
5. HÉT	<i>A Rómeó és Júlia történetének dramaturgiai elemzése, a darab konfliktusainak dramaturgiai és jogi megközelítése, értelmezése. A drámai történet mögött húzódó jogi háttér, korabeli jogi állapotok, törvények. A konkrét konfliktusok mögötti lélektani, emberi, érzelmi, történeti háttér és a konfliktusok jogi megítélése. Feladatok a következő alkalomra.</i>

6. HÉT	Konkrét drámai helyzetek és konfliktusok jogi megítélése. Hatalmi és társadalmi feszültségek, szerelmi szenvedély és családjog, kánonjog. A jogi aspektus és a drámai aspektus között feszülő ellentmondások feltárása, filozófiai és etikai értékelése. A színpadi ábrázolás kérdése mind a drámai, mind a jogi feszültségek esetében. Feladatok a következő alkalomra.
7. HÉT	Néhány jelenet demonstrációja, a jogi érveléskultúra gyakorlása, a jelenetek többféle megközelítése az önként vállalkozó hallgatók színészi közreműködésével. Feladatok a következő alkalomra.
8. HÉT	A Hamlet története, a darab belső világa. A trónöröklés jogi kérdései. Hatalmi konfliktusok, az „államgépezet” zavarai. A szereplők karaktere és egymáshoz való viszonya. A konfliktusok mögötti jogi háttér felrajzolása. Feladatok a következő alkalomra.
9. HÉT	Az egyes konkrét konfliktusok dramaturgiai és jogi aspektusai. A jogi és költői látásmód különbségének filozófiai értelmezése. A színpadi ábrázolás árnyalatai a jogi, illetve költői-drámai motívumok felől közelítve. Feladatok a következő alkalomra.
10. HÉT	A kurzuson vizsgált darabok legérdekesebb jeleneteinek többféle megközelítésben történő felolvasása, előadása. A jogi, ill. dramaturgiai megfontolások beépítése, előadás közbeni hatásos érzékeltetése. A megfelelő színpadi hatás megtalálása az ábrázolásban. Feladat a következő órára.
11. HÉT	Előkészületek a kurzus nyilvános vizsgájára, ahol mindhárom darabból a jogi és drámai szempontból legizgalmasabb konfliktusok, jelenetek kerülnek bemutatásra. A vizsgadarabok meghatározása. A vizsgák szerkezetének és szereposztásának meghatározása. A kurzuson feltárt jogi és drámai relevanciák esszészerű, narratív beépítése a kiragadott jelenetekbe, dialógusokba. A vizsgajelenetek megírásának szempontjai. Feladat: a következő alkalomra a vizsgajelenetek első verziójának bemutatása.
12. HÉT	A vizsgadarabok próbája. A vizsgadarabok folyamatos javítása, az előadás előadóművészi, szakmai színvonalának javítása. Feladat: a szerepek és a narrátorszövegek memorizálása, az előadás gyakorlása.
13. HÉT	A meghatározott vizsgasorrend szerint a vizsgajelenetek egymás utáni előadása, a hatásos beszéd gyakorlása, a drámai konfliktusok hatásos eljátszása, a narrátorszövegek finomítása.
14. HÉT	Demonstráció (nyilvános színházi vizsga). Minden hallgató bemutatja a saját színházi eszszéjelenetét, melynek ő a narrátora és a kurzus hallgatói a szereplők.

3 VIZGADARABOK, DRÁMAI JOGESETEK PÉLDATÁRA

SHAKESPEARE-DARABOK

ŐRÜLTNEK LENNI VAGY NEM LENNI?

William Shakespeare *Hamlet* c. drámája alapján

A drámai szövegek Arany János műfordítása felhasználásával készültek

Szereplők:

NARRÁTOR/VIZSGÁZÓ¹, OPHELIA/POLONIUS/KIRÁLY, HAMLET

NARRÁTOR: Évszázadok óta kutatják: ki is az a Hamlet? Egy őrült gyilkos? Vagy egy jogos bosszúálló, az igazság harcosa? Depressziós filozófus, sportember, politikus, művész? Lángész? A kérdést nehéz eldönteni.

Édesapja, a dán király halála után a bosszú vérforráló indulata, és a gyilkolás undora között vergődik ez a békés királyfi. Nem tudja elviselni a csapásokat és meghasadt a tudata? Netán a megbomlott elme álarca mögé bújva fontolgatja a gyilkosságot?

Jogi szempontból a válasz korántsem mindegy, ugyanis a bosszú, amely gyilkosságok sorozatába torkollik, jelentős büntetőjogi szankciókat vonna maga után. A büntetőjogi felelősségre vonhatóság feltételei között szerepel a beszámítási képesség, amely kettős képesség:

- a) felismerési képesség: aki képes felismerni cselekményei társadalomra veszélyes következményét;
- b) akaratí képesség: aki képes felismerni cselekményei társadalomra veszélyes következményét és képes e felismerésének, illetve akaratának megfelelő magatartást tanúsítani – ekkor vonható felelősségre.

A beszámítási képességet azonban kizárja a kóros elmeállapot, amely Hamlet esetében joggal feltételezhető. Vagy mégse? Lássunk néhány bizonyítékot.

Elsőként Ophelia, Hamlet szerelme látja rajta az őrület jeleit. Így beszél:

---

¹ A továbbiakban a „Narrátor/vizsgáló” minden esetben a vizsgadarabot jegyző vizsgázó tanuló megnevezése.

OPHELIA: Amint szobámban varrok az elébb,
Lord Hamlet – a mellénye tárva-nyitva,
Csupasz fővel, szennyes harisnya lábán,
Az is kötetlen csüng bokáira,
Sápadtan, mint az inge, térdvacogva,
Mintha a pokolból futna egyenest
Hirtelen csak élembe áll. Megragadja
Csuklón felül kezem, s szorítá erősen, sokáig,
Majd hátralépve kar-hosszányira
Kezéből szemellenzőt formálva
Mereven vizsgálni kezdé arcomat,
Mint valami festő a tájat. Így állott soká;
Aztán – megrázva kissé a karom
S fejét háromszor szélesen meghimbálva –
Olyan keservest és nagyot sóhajt,
Hogy majdnem összeroskad, s belehal.
Ekkor elbocsát, elindul, de vállán keresztül visszafordítván fejét,
Csak mintha szem nélkül is tudna járni;
S mindvégig engem bámulva az ajtón kimegy.

NARRÁTOR: A király se tudja hova tenni Hamlet viselkedését, amikor így beszél:

KIRÁLY: Hamlet teljesen ki van cserélve;
Cseppet se hasonlít ahhoz, ami volt,
Se külsőleg, se lelkileg. – Megváltozott!
Mi hozta így magán kívül, egyéb,
Mint atyja elvesztése, nem bírom
Álmodni se.

NARRÁTOR: Polonius, Ophelia édesapja, Hamlet szerelmi csalódásában látja az örület nyitját, mikor így beszél:

POLONIUS: Hamlet örült, az való; bolondos egy figura.
Sőt, valódi bolond, ez áll; most hátra van
Nyomoznunk a következés okát,
Vagy inkább e kivetkezés okát.
Hamlet szerelmes a lányomba, de én megparancsoltam, hogy Ophelia mindenben utasítsa vissza, ne találkozzon vele többé, ajándékot ne fogadjon el!
Erre Hamlet elébb komor lett, étvágya elveszett,
Majd álma is; majd bágyadás fogta el,
Majd bamba hóbort, s fokról fokra így
Az örülése, melyben most dühöng.

NARRÁTOR: Később még inkább bonyolódik a kép Hamletről:

POLONIUS: Ismer fönséged engem?

HAMLET: Derekasan: maga halkufár.

POLONIUS: Nem én, uram.

HAMLET: De van egy leánya?

POLONIUS: Igenis, van, uram!

HAMLET: Ne engedje napon járni; még teherbe esik....

POLONIUS: Mi az, amit olvas, fönséges úr?

HAMLET: Szó, szó, szó.

POLONIUS: De a veleje?

HAMLET: Kinek a veleje?

POLONIUS: No, annak, amit olvas fönséged.

HAMLET: Rágalom, uram; mert ni, mit mond itt a gaz kópé: hogy öregembernek ősz a szakálla, ráncos az orcája; amellet észfogyatéka és gyenge ágyéka van; mely dolgokat, uram, bár magam is rettentően meghiszek, mégis úgy tartom, nem becsület így papírra tenni: mert lám, maga is, uram, akkor lenne olyan öreg, mint én, ha visszafelé haladhatna, rák módra.

POLONIUS: Őrült beszéd, örült beszéd: de van benne rendszer.

NARRÁTOR: És hogyan látja mindezt maga Hamlet?

HAMLET: Én egy idő óta (bár nem tudom, miért) elvesztettem minden kedvemet, s felhagytam minden szokott gyakorlatimmal; és, igazán, oly nehéz hangulatba estem, hogy ez a gyönyörű alkotmány, a föld, nekem csak egy kopár hegyfok; ez az egész, csodás, izgalmas élet előttem csak undok és dögletes párák összeverődése. S mily remekmű az ember! Mily nemes az értelme! Mily határtalanok tehetségei! Alakja, mozdulata mily kifejező és bámulatos! Működésre, belátásra mily hasonló egy istenséghez! A világ ékessége! Az élő állatok mintaképe! És mégis, mi nekem ez a csipetnyi por? Én nem gyönyörködöm az emberben.

Viszont csak fölszéllel vagyok bolond; de ha délről fú, én is megismerem a sólymot a gémtől.

NARRÁTOR: Mindezek alapján, a jog szempontjából beszámítható-e Hamlet, vagy sem? Ne felejtjük el, hogy a darab folyamán Hamlet több gyilkosságot is elkövet – büntetőjogilag felelősségre vonható-e, vagy sem? Mivel a mai néző a mai jogérzékkel ül a színházban, idézzük a hatályos Btk.-t, amely a büntetőjogi felelősségre vonás akadályai között, a büntethetőséget kizáró okok között említi a kóros elmeállapotot:

24. § (1) Nem büntethető, aki a cselekményt az elmeműködés olyan kóros állapotában – így különösen elmebetegségben, gyengeelméjűségben, szellemi leépülésben, tudatzavarban vagy személyiségzavarban – követi el, amely képtelenné teszi a cselekmény következményeinek felismerésére vagy arra, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék.

(2) A büntetés korlátlanul enyhíthető, ha az elmeműködés kóros állapota az elkövetőt korlátozza a cselekmény következményeinek felismerésében vagy abban, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék.

Nos, az események és a jog, valamint Hamlet gondolatai és cselekedetei fényében nincs könnyű dolga annak a büntetőjogásznak, akinek döntenie kellene Hamlet beszámíthatósága tekintetében. A kérdés nyitott marad:

„Őrütnék lenni, vagy nem lenni? Ez itt a kérdés.”

TRÓNÖRÖKLÉS ÉS SZELLEMKÉRDÉS SHAKESPEARE HAMLETJÉBEN

William Shakespeare *Hamlet* c. drámája alapján

A drámai szövegek Arany János műfordítása felhasználásával készültek

Szereplők:

NARRÁTOR/VIZSGÁZÓ, KIRÁLY, HAMLET, SZELLEML

NARRÁTOR: Dánia ifjú hercege, az ígéretes tehetségű Hamlet egyetemre jár németföldön, Wittenbergben. Élete vidám és tartalmas. Mindenki úgy tekint rá, mint Dánia leendő királyára. Sorsának perspektívái irigylésre méltóak. Boldog és kiegyensúlyozott. Villámcsapásként éri a tragikus hír: apja, az idősebb Hamlet, a sikeres király, uralkodása zenitjén váratlanul meghal. Az ifjú Hamlet lelkét a gyász és a felelősség járja át – hiszen ő a trónörökös. Minden bizonnyal át kell vennie a koronát apjától, kormányoznia kell Dániát.

Hazatérve azonban döbbenetes helyzet fogadja: a korona nagybátyja fején van:

KIRÁLY: Bár édes testvérünk, az idősebb Hamlet halálának / Emléke még új, és úgy illenék,
Hogy gyászba' hordjuk szívünket, / De annyiban már a természetzen
Győzött az ész, hogy míg bölcs fájdalommal / Siratjuk őt, megemlékszünk magunkról. / Ezért
sógornónket egykor, most királynénkat', / E harcok állam trónjának özvegyét, / Mintegy
kópár örömmel – egyik szemünk mosolygva, a másik könnyezve, / Kéjjel koporsók, gyásszal nász
között, / Egyensúlyozva bánatot s gyönyört – Feleségül vettük!

NARRÁTOR: Hamlet édesanyja, a királyné tehát, félrelökve a gyász hagyományát, érthetetlen sietéssel hozzáment sógorához, aki magához ragadta a koronát.

Ez igazi dráma az ifjú Hamlet életében. Hát nem ő a jogos trónörökös a primogenitura, azaz az elsőszülött fiú jogán? Vagy talán a család legidősebb férfitagjaként, a seniorátus alapján került nagybátyja fejére a korona? Vagy a megözvegyült királynét feleségül vevő férfi jogán, a levirátus alapján? Netán egy idoneus, azaz az uralkodásra legalkalmasabb személy ül a trónon? Hamlet érzékeny, „próféta lelke” érzi, hogy valami nincs rendben. Sem a trónörökléssel, sem apja halálával, sem anyja hirtelen házasságával kapcsolatban.

HAMLET: Fúj, ocsmány világ, Ó, megérni ezt! / Apám csak párhetes halott! –
S hozzá képest e mostani király: / Hyperion mellett szatír; Apám
Élt-halt anyámért, kimélte még a / Fúvó szelektül is. És anyám! Szenvedéllyel
Csüggött apámon, vággyal és szerelemmel – s ímhol egy / Hó múlva már – Újra férjhez megy!
Gyarlóság, asszony a neved!

NARRÁTOR: Ebben a zaklatott lelkiállapotban jelenik meg Hamletnek apja, a halott király szelleme:

SZELLEM: Én atyádnak szelleme vagyok; / Kárhozva, éjjel bolyongok, Óh, fiam,
Ha szeretted édes atyádat valaha... / Boszúld meg rút, erőszakos halálát!

HAMLET: Erőszakos?

SZELLEM: Rút és erőszakos – s természet elleni. / Figyelj hát. Kertemben aludtam, – így mesél-
ték később./ S megmart a kígyó; ily koholt mesével / Dugák be csúfra Dánország fülét
Halálomról. De tudd meg, lelkes ifju, / Az a kígyó mely atyád halálra marta,
Most koronáját viseli!

HAMLET: Nagybátyám! Ó, az én próféta lelkem!

SZELLEM: Az, a parázna, vérnószó barom; / Ki bűvös ésszel, csáb ajándékokkal megnyerte gyalá-
zatos / Kéjére színleg feddhetlen királyném / Kedvét. Ó, Hamlet, ez volt a bukás!
Figyelj, hogy történt! Amint kertemben aludtam, / – Ez volt szokásom minden délután –,
Meglopta nagybátyád ezt a biztos órát, / Üvegben gyilkos méreg átkos levével,
S fülhézagomba önté e nedű / Bélpoklos csöppjeit, mely a híg, ép vérnek oly halálos ellensége:
megoltja, összerántja hirtelen... Így haltam szörnyet, testvérem által, / Nem gyónva, kenve,
nem áldozva meg, / Irtóztató! Ha van belőlem benned vér, bosszúld meg ezt!
Ne engedd Dánia királyi ágát / Vérbujaságnak átkos fekhelyül. (*Szellem és Hamlet el*)

NARRÁTOR: A szellem tehát részletezi a gyilkosság körülményeit, melyből megállapítható, hogy az előre megfontoltan, aljas szándékból elkövetett gyilkosság, ráadásul királygyilkosság volt, melyet minden jogrend – a korabeli angliai, vagy a mai magyar Btk. – az egyik legsúlyosabb jogsértésnek fog fel.

A felmerülő jogi kérdés most a következő: mennyire lehet hagyatkozni egy szellem (nem élő, testetlen, megfoghatatlan fogalom) vallomására? Nyilvánvaló a válasz: nem lehet hivatkozni rá, hisz a jog materiális kategória, míg a szellemé immateriális, ezért a jog számára megfoghatatlan.

Hamlet – és a néző – számára azonban – a híres egérfogó-jelenet alapján, amelyben a király lélektanilag leleplezi magát – a Szellem, irracionálitása ellenére valóságos, ellenőrizhetően hiteles bizonyítékokat szolgál. A jogi, vagy inkább filozófiai kérdés a következő: amennyiben egy irracionális forrásból jutunk valóságos, ellenőrizhetően hiteles adatokhoz – azt fölhasználhatjuk-e a bizonyításhoz, illetve az igazságos ítélethez?

Mindenesetre most már nem kétséges, hogy nem a trónöröklés, hanem a trónbitorlás problé-

májával kell szembenézni. Bár a király még próbálkozik Hamlet megnyugtatóásával:

KIRÁLY [...] A világgal éreztetni kell, / Hogy trónusunkhoz legközelebb, Hamlet, te állsz;
S mi nem kevésbé gyöngéden fogunk / Szeretni, mint legjobb nemző atya / Édes fiát. Mint
első udvaroncot, herceget, öcsénket s fiunkat.

NARRÁTOR: Vagyis a király kimondja, hogy az ő halála után Hamletet illeti a trón, a seniorátus öröklési rendje alapján, tehát ugyanazon a jogcímen, amely alapján azt ő is megszerezte, hisz ő is öccse a volt királynak. De ellentmondásba keveredik, mert Hamletet fiának titulálja, azaz a primogenitura alapján illetné meg Hamletet a trón. Ez azonban már nem érdekli Hamletet. Az ő erkölcsi feladata most már egyedül a bosszú.

A tragédia végén a trónbitorló király megmérgezi Hamletet – de, még mielőtt a mérég hat, Hamlet utolsó erejével megöli a királyt. A többi néma csend...

Hogyan öröklődik tehát a trón?

A norvég király öccse, az ifjú, győztes Fortinbras éppen átvonul Dánián, miután egy talpalatnyi lengyel földet meghódítva, a Norvég Királysághoz csatolt. A hadvezér, látva, hogy a dán trón törvényes örökös nélkül maradt, kihasználja a pillanatot és hadserege élén jogot formál Dánia trónjára.

Talán Fortinbras az idoneátus intézménye, vagyis az „alkalmas személy” jogosultsága alapján akar dán király lenni? De hiszen az idoneitáshoz, a 633-ban, a IV. toledói zsinaton kimondott elv alapján szükséges az uralkodó helyes és erényes viselkedése, valamint az, hogy az uralkodót az összes főurak és a püspökök együtt válasszák meg.

Az pedig, hogy valaki hadsereg élén, erőszakkal szerzi meg a trónt, mint Fortinbras, egyik feltételnek sem tesz eleget.

A trónöröklés kérdése a *Hamlet*ben tehát végül is erőszakkal és a fegyverek hatalmával oldódik meg...

RÓMEÓ PERE

William Shakespeare *Rómeó és Júlia* c. drámája alapján

A drámai szövegek Nádasdy Ádám műfordítása felhasználásával készültek

Szereplők:

NARRÁTOR 1, NARRÁTOR 2 - ÜGYVÉD, ÜGYÉSZ, HERCEG

NARRÁTOR 2: Két család, egyformán előkelő

(Verónában, hol zajlik e darab)

régi haragból újat ás elő,

s polgár kezéhez polgárvér tapad.

E két ellenfél magvából kihajt

két csillagoktól-űzött hű szerelmes,

szánalmas sorsot érnek, szörnyű bajt,

s holtukkal lesz e két ház végre csendes.
Halálra szánt szerelmük véstes útját,
s a szülők átkos indulatait,
melyek mindnyájukat egyszerre sújtják:
ezt játsszuk el most néhány percben itt...

NARRÁTOR 1: Köszöntjük a tisztelt hallgatóságot Verona tárgyalótermében, ahol a következőkben Montague Rómeó vádlott büntetőperén vehetnek részt. Most pedig átadom a szót a vád képviselőjének. Ügyész úr, kérem, ismertesse a vádiratot!

ÜGYÉSZ: Veronában a Fő téren 1594. július 7-én, hétfőn, a kora délutáni órákban Montague Rómeó heves szóváltást és dulakodást követően leszúrta Tybaltot, aki a helyszínen életét vesztette. Az esetet számos tanú vallomása támasztja alá. Az emberölést a vádlott elismerte. A fenti tényállás alapján vádoló Montague Rómeót Verona város törvénye alapján emberölés büntetvének elkövetésével, és indítványozom a büntetés kiszabását. A vád kéri a bíróságot Escalus herceg tanúként való meghallgatására. Kérem, herceg úr, idézze pontosan, mit is mondott akkor, a tett elkövetése után, a helyszínen!

HERCEG: Garázda népség, arcátlan zavargók, a pengét szomszéd-vérrel szennyezők – Emberek? Állatok! –, kik romboló dühük véstes tüzét a vér bíbor szökőkútjába fojtják! Kínpadra megy, ki el nem dobja tüstént véres kezéből véres fegyverét! Harmadszor dúlja föl Verona csendjét ostoba harc, mit pökhendin kavartok! Ha még egyszer megsértitek a csendet, halálotokkal váltom meg a békét! Még egyszer, utoljára, elmehettek. Aki nem távozik, felköttem!

NARRÁTOR 1: A korabeli Itália nem alkotott egységes államot, hanem autonóm városállamok összessége volt, így Verona is önállósággal bírt. A legfőbb hatalom birtokosa a herceg, az ő irányítása alatt állt a végrehajtó hatalom, s ő volt a törvényhozó és a legfőbb bíró is. Éppen ezért kénye-kedve szerint jogot alkothatott, és azt korlátlanul alkalmazhatta. Törvényeinek egyikét hallhattuk, amelyben ultimátumot ad: Veronában nem tűri az önbíráskodást; aki pedig megszegi a törvényt: halál fia!

Mégis akadt, ki felrúgta a békét:
Két embernek ontották ki véréit,
s most holtan hevernek Verona utcáján:
Mercutio, s Tybalt vesztett két család csatáján.

HERCEG: A tárgyalás vezetését átveszem!
Ki kezdte ezt a becstelen csatát? Ügyvéd úr! Megadom a szót!

NARRÁTOR 2 – ÜGYVÉD: Jó herceg, elmondom, ha adsz rá módot, hogy ez a gyászos vita hogy adódott. Ki kezdte újra ezt a szörnyűséget? Tybalt; és Rómeó övele végzett. Tybalt féktelen dühvel hegyes vasat szegez Mercutióknak és támad. Rómeó most így kiált: „Barátaim, elég!” Még ki se mondja, pengéjüket lecsapja fűrgé karral, s közéjük ront – de hónalja alatt Tybalt gonoszul átszúr s eltalálja Mercutiót. Tybalt elmenekült, de csakhamar visszajött Rómeóhoz, kiben most feltámadt

a bosszúvágy: mint villám csapnak össze. Benvolio közbelépne, de késő: Tybalt holtan össze-rogy. Amint meghalt, Rómeó elszaladt. Haljak meg, ha nem mondok igazat.

ÜGYÉSZ: Herceg, ha fontos a béke, onts Montague-vért Tybaltért cserébe. Vagy húszan vívtak összevissza itt! Honnan tudná ez, hogy ki szúrta le kit? Engedd uram, hogy ítéleted kérjem: Tybalt gyilkosa, Rómeó ne éljen!

HERCEG: Tybalt meg leszúrta Mercutiót: az ő véérért ki fizet adót?

NARRÁTOR 2 – ÜGYVÉD: Épp Rómeó, Mercutio barátja?! A törvényt szolgálta az ő hibája: Tybalt bűnhődött.

HERCEG: Ítélnék itt, most: számúzzuk Veronából a gyilkost. Engem is érint szenvedélyetek: árát az én vérem fizette meg, hisz Mercutio rokonom! A büntetés, mit kiszabok, kemény, hogy érezzétek: mit vesztettem én. Kéréstelek előtt fülem zárva lesz; könny és ima fölmentést nem szerez. Rómeó menjen, irgalmatlanul: ha itt találják, azt nem éli túl. Vigyék a holttestet; késő a bánat. Ha gyilkost kímél, bűnös a bocsánat.

NARRÁTOR 1: A hercegi hatalom abszolút voltának iskolapéldája: bár a békeszegőknek halált ígér, Rómeó nagy kegyben részesül: büntetése „csak” számúzetés, amely szankcióról mint lehetőségről a Herceg addig említést sem tesz. Abban az időben a nulla poena sine lege jogelvnek hírehamva sem volt. Rómeó pedig, enyhébb büntetése ellenére, elégedetlenkedik... de mindhiába: a teljhatalmú uralkodó döntései ellen nem lehet fellebbezni, hisz nincs, aki felülbírája.

NARRÁTOR 2 – ÜGYVÉD: Kitiltás?! Uram, inkább a halál! A számúzetés képe Rómeó számára iszonyúbb a halálnál is. Ne mondd, hogy „kitiltás”.

HERCEG: Csak innen, Veronából van kitiltva. Törődjön bele – övé a nagyvilág!

NARRÁTOR 2 – ÜGYVÉD: Számára Veronán túl nem létezik világ, csak tisztítóűz, pokol, gyötrelem; ez a kitiltás kitiltja őt a világból, és így az életből is, ha nem láthatja többé Júliáját.

ÜGYÉSZ: A hálátlanság bűnébe esik, ügyvéd asszony! Rómeóra tettéért halált szab a törvény, ám hercegünk, a törvényt félretolva, a kedvéért kitiltással (számúzetéssel) is beírta. Ez nagy kegy – nem hajlandó belátni?!...

NARRÁTOR 1: Most pedig egy kis időutazásra invitáljuk a kedves nézőket. A helyszín ismét egy tárgyalóterem, a vádlott most is Rómeó, de egészen más korban járunk: napjainkban. Rómeó ellen kiegészítették a vádiratot: visszatérve a számúzetésből feltörte a Capulet-kriptát, ahol megölte Páriszt. A vád tehát már kettős gyilkosság: Tybalt és később Párisz megölése.

NARRÁTOR 2 – ÜGYVÉD: Tisztelt Bíróság! A vádlott a felsorolt bűncselekmények tárgyában beismerte bűnösségét, azonban a védelem álláspontja szerint Tybalt megölése a Btk. 167. § -ba ütköző, erős felindulásból elkövetett emberölés, Párisz megölését pedig jogos védelmi helyzetben követte el, hiszen a sértett karddal támadt a vádlottra, ez pedig a Btk. 29. § értelmében bűn-

tethetőséget kizáró ok.

NARRÁTOR 1: Bár szívünk szerint mindannyian felmentenénk Rómeót, éppen ezért a védelem érvelése nagyon szimpatikus, sajnos mégsem helytálló.

ÜGYÉSZ: Egy 1998-as bírósági határozat kimondja, hogy nem állapítható meg erős felindulásból elkövetett emberölés, ha az erős felindulást előidéző, egyébként méltányolható ok bekövetkezése és az ölési cselekmény között célszerű és logikus magatartást tanúsít. Ami Páriszt illeti, az ő megölése kapcsán is elvérzik a védelem érvelése: Párisz nem támadt Rómeóra, csak le akarta tartóztatni a szökött bűnözőt, így nem volt jogos védelmi helyzetben.

(Valaki beszalad egy papírral, és az ügyvédnek adja.)

NARRÁTOR 1: A bíróság tehát ítélni fog, és Rómeóra valószínűleg sok-sok év börtön vár. Két emberölés, sírgyalázás...

NARRÁTOR 2 – ÜGYVÉD (közbevág, a kapott papírt lobogtatva): Álljunk meg egy szóra! E levél azt írja: „Rómeó egy szegény gyógyszerésztől mérget szerzett, s Capuleték kriptájában Júlia mellett a mérget bevette, öngyilkosságot követett el.” A vádlott tehát meghalt, így a büntethetőséget megszüntető okra való tekintettel kérem a tisztelt bíróságot, az eljárást szüntesse meg.

NARRÁTOR 1: Amikor minden tetre fény derült, s megtalálták a szörnyű ellenségeskedés áldozatainak – Júliának, Rómeónak és Párisznak a holttestét a kriptában, a két család kibékült. Az áldozatok vére tisztára mosta a mocskos gyűlölködést. Veronára a gyász és a béke csendje ült.

HERCEG: Borús békét hozott ránk ez a hajnal,
a bánatos nap még elő se bújtt.

Most menjünk: el kell számolnunk a bajjal;
akire kell, a törvény majd lesújt.

Gyászos a kéz, mely krónikába rója:
mint élt Júlia s az ő Rómeója.

JÚLIA SZERELME JOGI SZEMPONTBÓL

William Shakespeare *Rómeó és Júlia* c. drámája alapján

A drámai szövegek Nádasy Ádám műfordítása felhasználásával készültek

Szereplők:

NARRÁTOR/JÚLIA, LADY CAPULET, CAPULET-PAPA, PÁRISZ

NARRÁTOR: Júlia 14 éves, jókedvű, csinos – a szerelemre, a párkapcsolatra testileg már érett, kíváncsi kislány, amikor édesanyja – aki szintén 14 éves korában, a kánonjog szerint a házasságkötés alsó női korhatárát jelentő ún. kánoni korban ment férjhez – felvillantja előtte a házasság lehetőségét:

LADY CAPULET: Lányom, Júlia: hogy vélekedsz a házasság felől?

JÚLIA: Ilyen örömről még nem álmodom.

LADY CAPULET: Hát kezdj gondolni rá. Itt Veronában nálad fiatalabb leányok már anyák. Én is ilyen korban születtem...

NARRÁTOR: Júlia tehát nem elutasító, inkább álomba illő örömmel érzi, hogy egy férfi társa legyen. Jogi szempontból persze a lányoknak nincs szabad választásuk, mivel nem minősültek a korban önállóan jogképes személynek – apjuk hatalma alatt álltak. Vagyis apjuk engedélyével, apjuk akarata szerint mehettek férjhez. A nőket ebben a korban a házasság szempontjából „adták-vették”, a szerelmi házasság, s a mögötte jogilag megbívó önálló akaratnyilvánítás joga nem illette meg a nőket. Mindezek fényében érthető, hogy miért Júlia családja szemelt ki férjnek egy kiváló férfit a lány számára:

LADY CAPULET: Nos, egy szó, mint száz, a délceg Párizs kéri a kezéd. Gyönyörű férfi, egy kész szobor! Tudnád szeretni őt? Van benned vonzalom?

JÚLIA: Majd megnézem este, hogy vonzó-e vajon.

NARRÁTOR: Júlia tehát kész az „irányított szerelemre” és alig várja, hogy az esti bálon megpillantssa azt, akit szülei kiszemeltek számára.

Júlia viszont a bálon, keresve kiszemelt vőlegényét, nem Párizst, hanem Rómeót pillantja meg – és halálosan beleszeret. Akárcsak Rómeó öbelé. Már az első pillantáskor, az első érintés után érezni, hogy ők ketten egymásnak teremtettek, s még fel sem ocsúdhatnak a lelküket elborító szerelem mámorából, mintha csak a sors játékszerei lennének, tudomásukra jut, hogy családjaik évtizedek óta ősellenségek.

JÚLIA (*félre*): Szeretem azt, akit gyűlölni kéne:
nem tudtam, ki – csak néztem a szemébe.

Milyen baljós csillagzat üldöz engem,
hogy esküdt ellenséget kell szeretnem?
Ó, Rómeó, mért vagy te Rómeó?

Mondj le nevedről, tagadd meg apádat –
vagy esküdj meg, hogy örökké szeretsz,
és én nem leszek többé Capulet.

NARRÁTOR: Júlia az „ősellenség” családtagja iránt fellobbanó szerelmével többszörös csapdába került: hiszen, ha szülei el is fogadnák, hogy nem azt szereti, akit ők kiszemeltek – biztosan sose egyeznének bele, hogy esküdt ellenségük családjából kerüljön ki a vőlegény...

Júlia tovább rohan a joggal szemben: már a házasságot tervezi, megnyeri e tervének Rómeót, viszont nem lenne joga házasságra lépni szülői beleegyezés nélkül. Így Rómeó és Júlia titkos házasságot kötnek. Viszont Rómeó még a házasságkötés napján gyilkosságba keveredik – és számúzik. Júlia ennek ellenére befogadja őt hálószobájába, pedig Rómeó törvénytelenül van a városban, tehát egy bűnpártolással bővül Júlia „bűnlajstroma”.

Míg a szerelmesek az emeleten egymást ölelik, és Júlia szüzességét adja Rómeónak – a kánon-jog nyelvén szólva az elhálással érvényesítik a házasságkötésüket –, addig a Capulet ház földszintjén Júlia apja odaigéri a lányt a rendkívül gazdag és jóképű, arisztokrata férfinak, Párisznak.

CAPULET: Párisz uram, én oda is ígérem lányom szerelmét. Ő minden dologban rám hallgat; most is így lesz, semmi kétség. Holnapután legyen az esküvő – jó lesz Önnek?

PÁRISZ: Uram, felőlem holnap is lehet!

CAPULET: Akkor fölkészítem őt az esküvőre!!

NARRÁTOR: Ennél a pontnál következik be Júlia számára az igazi érzelmi káosz, itt vívja meg a valódi lelki tusát, hiszen apja Páriszhoz akarja kényszeríteni feleségül, ám ő már az igazi szerelmet választotta, fellázadt a szülők által megszabott parancs ellen és házasságra lépett titokban Rómeóval. Jogi szempontból is ez a rész a legvitatottabb, hiszen Júlia már „férjes asszony”, s az újabb friggyel a bigámia jogsérelmébe ütközne, továbbá – ahogy ezt már az előzőekben említettük – ebben a korban a szülői hatalom feje, a családapa még gyakorlatilag teljes mértékben rendelkezett lánya felett, Júliának beleszólása sem lehet az öreg Capulet döntésébe – noha ez a döntés pont az ő sorsát határozza meg.

JÚLIA: Nem!!!... Nem megyek férjhez!... Mi ez a sietség? Mért menjek én olyanhoz, aki nem is udvarolt? Még nem akarok férjhez menni....

CAPULET: ...Mit mondasz? Hogy nem akarsz? Nem vagy hálás és büszke, boldog és szerencsés, hogy teneked, méltatlan senkinek, egy ilyen méltó vőlegényt találtunk?

JÚLIA: Nem... ami rossz nekem, attól büszke nem leszek...

CAPULET: Mi? Mi? Mi? Mi?! Mit okoskodsz te itt? Te ne „büszkézzél” itt nekem, hanem... kapd össze magad csütörtökig, hogy Páriszsal a templomba menj, vagy én húzlak el odáig kötélén! Te nyamvadt béka! Te kis szarházi-senkiházi!

JÚLIA: Édesapám, könnyögök térden állva. (*Letérdel*)

CAPULET: Fogd be a szád, pofátlan kis cafat! Vagy jössz a templomba csütörtökön, vagy soha többet ne lássalak! Éjjel-nappal azon jár az eszem: hogy lehetne jól férjhez adni. Erre most hozok egy úriembert, arisztokratát, gazdagot, ifjút, jóképűt a legjobb családból, degeszre tömve minden jóval-széppel – és erre ez a nyomorult, hülye, nyivákoló kis majom visszapofázik? Gondold át még egyszer; nem viccelek! Ha a lányom vagy, Páriszhoz adlak; ha nem – kotródj! Koldulj! Fordulj föl az utcán! Mert isten bizony: kitagadlak!

NARRÁTOR: Júlia ekkor jön rá valójában, hogy mindenki cserbenhagyta, s immár magára kell számítani. Ebben az embert próbáló helyzetben viszont a naiv kislány küzdeni, és áldozatot hozni képes nővé érett. Így mindvégig kitartva szerelme mellett a bűnös úton továbbmegy és újabb

bűnesetek résztvevőjévé válik: vállalja a tetszhalott állapotba kerülést, ami által ki kíván bújni az atyai hatalom kényszere alól. Azon a napon, mikor a Páriszal való esküvőre sor kerülne, a holttestét találják a menyasszonyi ruhába bújtatott eleven Júlia helyett. A félreértések, tévedések és véletlenek szerepe Shakespeare darabjában hatványozottan megjelenik, így a félreinformált Rómeó a kriptában látott tetszhalott feleségét látva öngyilkos lesz, s a mit sem sejtő ébredező Júlia látva halott szerelmét saját szívébe szúrja a tört, hogy a másvilágon örökké egymáséi lehessenek Rómeóval, s amit a földi világ a gyarlóságával, irigységével, s gyűlölködéseivel nem tudott megadni, azt majd ott megkapják.

Júlia a szerelem belső kényszere következtében a fentebb említett jogsértéseket követte el, viszont felmerül a kérdés: ki a hibás Júlia haláláért? Úgy vélem, közvetlenül senkit sem tehetünk felelőssé, mivel Júlia önkezével vetett véget életének. Emellett szól még az a tény, hogy mikor Lőrinc barát a mérget adta, Júlia tudatában volt annak, hogy talán sose ébred már fel, ha a szer esetleg rosszul hat. Ugyanakkor a végső ok, amiért erre a lépésre szánta el magát, az szerelme, Rómeó halála volt, s az pedig a sorsnak, a tévedéseknek, s mint Lőrinc barát mondta, egy magasabb erőnek tudható be.

KLASSZIKUS DARABOK

AZ AJÁNLAT

Friedrich Dürrenmatt *Az öreg hölgy látogatása* c. darabja alapján
A drámai szövegek Fáy Árpád műfordítása felhasználásával készültek

Szereplők:

NARRÁTOR/VIZSGÁZÓ 1, NARRÁTOR/VIZSGÁZÓ 2, CLAIRE ZACHANASSIAN, POLGÁRMESTER, ILL, FŐKOMORNYIK, VAKOK

NARRÁTOR 1: Friedrich Dürrenmatt *Az öreg hölgy látogatása* című fordulatos, jogi relevanciájú helyzetekben bővelkedő drámájában egy svájci kisváros, Güllen 1950-es évekbeli, nyomorúságos mindennapjaiba pillanthatunk bele, amit jelentősen felforgat a világhírű milliomosnő, Claire Zachanassian hazalátogatása.

NARRÁTOR 2: Miután Claire fiatalon elmenekült a városból, hozzáment egy milliárdoshoz, akitől eltanulta az üzleti élet fortélyait, aztán több milliárdos férj özvegyeként mérhetetlen gazdagságra tett szert – így idősebb korában gazdag, nagy tekintélyű úrihölgyként válthatta valóra azt az ígéretét, hogy még egyszer visszatér szülővárosába.

NARRÁTOR 1: Az időközben elszegényedett városka lakói tőle várják a megmentést, a kiutat a teljes csődből – és Claire hajlandó is adakozni, de az adományért cserébe nagy árat kér.

NARRÁTOR 2: A városka ünnepélyesen fogadja őt – és a fogadás után az Öreg hölgy leleplezi a feltételét.

(Mindenki tapsol – Claire nagy kalapban kimegy a katedrához)

CLAIRE ZACHANASSIAN: Polgármester úr! *(Polgármester feláll, meghajol Claire felé, leül)*, Gülleniek! Köszönöm ezt az önfeledt ünneplést, igazán megható volt. Én ugyan egy kissé más gyerek voltam, mint amilyenek a polgármester úr beszédében leírt: az iskolában ütöttek-verték, és a krumplit is úgy loptam özvegy Bollné részére, közösen Alfred Ill-lel, *(Alfred feláll és csókot dob Claire felé, leül)*, de nem azért, hogy megmentsük az öreg kerítőt az éhhaláltól, hanem mert egyszer végre ágyban akartunk szerelmeskedni, kényelmesebben, nem úgy, mint az erdőn vagy az elhagyott pajtákban. De hogy mégis meglegyen az örömetek, bejelentem: hajlandó vagyok Güllen városának *(kis szünet)* egymilliárd dollárt ajándékozni. Ötszázmilliót a városnak, ötszázmilliót szétosztásra, a családok között.

POLGÁRMESTER *(feláll, dadogva)*: Egemilliárdot....?

CLAIRE ZACHANASSIAN: Egy feltétellel.

ILL *(a közönség felé)*: Ez ő! Az én Klárám. Milyen aranyos. Milyen csodálatos. Meg kell a szívnek szakadni. Az én régi tündérboszorkám, ma is minden ízében az. *(Újra csókot dob)*

POLGÁRMESTER: Azt mondta, nagyságos asszonyom, hogy egy feltétellel. Szabad megtudnom, mi ez a feltétel?

CLAIRE ZACHANASSIAN: Megmondom, mi a kikötésem. Adok nektek egymilliárdot, és megvásárolom rajta az igazságszolgáltatást.

POLGÁRMESTER *(zavarban)*: Hogy értsem ezt, nagyságos asszonyom?

CLAIRE ZACHANASSIAN: Ahogy mondom.

POLGÁRMESTER: De hiszen az igazságszolgáltatást nem lehet megvásárolni.

CLAIRE ZACHANASSIAN: A világon mindent meg lehet vásárolni.

FŐKOMORNYIK *(előlép)*: Nem tudom, felismer-e még valaki közületek *(szünet)*. Hofer törvényszéki bíró. Negyvenöt évvel ezelőtt törvényszéki bíró voltam itt, Güllenben, majd áthelyeztek a táblához Kaffingenbe, s később, ennek huszonöt éve, Zachanassiané asszony ajánlatot tett nekem, hogy lépjek főkomornyikként a szolgálatába. Elfogadtam. Furcsa karrier egy diplomás jogász számára, de tekintettel a felajánlott fantasztikus összegű fizetésre...

CLAIRE ZACHANASSIAN *(szikáran)*: A tárgyra, Bobby, a tárgyra.

FŐKOMORNYIK: Ahogy hallottátok, Claire Zachanassian asszony egymilliárdot ajánl fel Güllennek, és cserébe meg akarja kapni az igazságszolgáltatást. Más szóval: Claire Zachanassian asszony egymilliárdot fizet nektek, ha jóváteszitek azt a jogtiprást, amit Güllenben követtek el ellene. Ill úr, szabad kérnem.

ILL *(feláll. Sápadt. Ijedt és zavarodott)*: Mit akar tőlem?

FŐKOMORNYIK: 1910-ben történt. Törvényszéki bíró voltam itt, Güllenben, egy apasági keresetet tárgyaltam. Claire Zachanassian, akkori nevén Klára Wäscher, nyújtotta be ön ellen, Ill úr, azt állítván, hogy gyermekének maga az apja. Maga akkor tagadta az apaságát, Ill úr, és egy tanút is hozott magával.

ILL: Régi história. Fiatal voltam és meggondolatlan.

CLAIRE ZACHANASSIAN: Jöjjenek ide, Vakok!

(A Vakok sötét szemüvegben előlépnek – fejhangon beszélnek –, szellemi fogyatékosként hatnak)

VAKOK (egyszerre): Itt vagyok, ragyogok, mint a fekete szurok!

FŐKOMORNYIK: Felismeri őket, Ill úr?

ILL: Nem ismerem őket.

VAKOK (innentől egymás után ugyanazt mondják, mint a papagájok): Én bizony megváltoztam, én bizony megváltoztam...

FŐKOMORNYIK: Nevezzétek meg magatokat.

VAK 1: Jákob Hühnlein.

VAK 2: Ludwig Sparr.

FŐKOMORNYIK: Nos, Ill úr?

ILL: Fogalmam sincs róla, kik ezek.

FŐKOMORNYIK: Jákob Hühnlein és Ludwig Sparr, felismeritek Ill urat a hangjáról?

VAKOK: A hangjáról igen. A hangjáról igen.

FŐKOMORNYIK: 1910-ben én voltam a bíró, ti meg a tanúk. Mire esküdtél meg, Jákob Hühnlein és Ludwig Sparr, a gülleni törvényszék előtt?

VAKOK: Hogy Klarával háltam. Hogy Klarával háltam.

FŐKOMORNYIK: Erre megesküdtetek. A bíróság előtt. Isten előtt. Az igazat vallottátok?

VAKOK: Hamisan esküdtünk. Hamisan esküdtünk.

FŐKOMORNYIK: Miért esküdtél hamisan, Jákob Hühnlein és Ludwig Sparr?

VAKOK: Mert Ill megvesztegetett minket. Mert Ill megvesztegetett minket.

FŐKOMORNYIK: Mivel vesztegetett meg?

VAKOK: Egy liter pálinkával, egy liter pálinkával.

CLAIRE ZACHANASSIAN: Most mondjátok el szépen, mit csináltam veletek.

VAKOK: A hölgy kerestetett bennünket, a hölgy kerestetett bennünket.

FŐKOMORNYIK: Úgy van. Claire Zachanassian kerestetett benneteket. Szerte a világban.

CLAIRE ZACHANASSIAN: Jákob Hühnlein kivándorolt Kanadába, Ludwig Sparr kivándorolt Ausztráliába. De rátok találtam. Mit tettem veletek ezután?

VAKOK: Kiheréltetett és megvakíttatott, kiheréltetett és megvakíttatott.

FŐKOMORNYIK: Ez hát a tényállás. Adva van: egy bíró, egy vádlott, két hamis tanú és egy téves ítélet az Úr 1910-ik esztendejében. Így van, panaszos?

CLAIRE ZACHANASSIAN: Így van.

ILL (*idegesen*): Ugyan, kérem. Elévült, mindez már rég elévült. Értelmetlen régi história.

FŐKOMORNYIK: És mi történt a gyermekkel, panaszos?

CLAIRE ZACHANASSIAN: Egy évig élt.

FŐKOMORNYIK: És mi történt Önnel?

CLAIRE ZACHANASSIAN: Utcai ringyó lett belőlem.

FŐKOMORNYIK: Miért?

CLAIRE ZACHANASSIAN: A bíróság ítélete tett azzá.

FŐKOMORNYIK: És most, Claire Zachanassian, ugyebár elégtételt kíván?

CLAIRE ZACHANASSIAN: Megengedhetem magamnak. Egymilliárd üti a gülleniek markát, HA VALAKI MEGÖLI Alfred Illt.

Halálos csend

NARRÁTOR 1: Claire az egymilliárdot tehát az igazságszolgáltatásért, konkrét kívánsága szerint volt szeretője és Güllen egyik közkedvelt polgára, Alfred Ill megöléséért cserébe juttatná a városnak, ezzel pedig felbujtás, illetve előkészület bűncselekményét követi el. A hatályos büntető törvénykönyv szerint: „*Felbujtó az, aki mást bűncselekmény elkövetésére felhív, és ha a törvény külön elrendeli, előkészület miatt büntetendő.*”

A polgármesternek pedig a közélet tisztasága elleni bűncselekmény, nevezetesen a vesztegetés elfogadásának az elkövetésére tesz ajánlatot. Ismét a Btk.-t idézve:

„*Az a hivatalos személy, aki a működésével kapcsolatban jogtalan előnyt kér, avagy a jogtalan előnyt vagy ennek ígéretét elfogadja, illetőleg a jogtalan előny kérőjével vagy elfogadójával egyetért, büntetett követ el, és egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*”

Claire azonban nem véletlenül követeli magának az igazságszolgáltatást. Fiatalon, azt követően menekült el a városból, hogy szeretője, Alfred Ill teherbe ejtette, majd az apaságot tagadva cserbenhagyta őt. Claire ezután prostituáltként volt kénytelen eltartani magát, majd jó pár férj özvegyeként, jó pár évtizeddel később tért vissza szülővárosába, hogy elégtételt vegyen az őt ért jogsérelemért.

Ill viszont azzal, hogy megtagadta a gyermekét és a róla való gondoskodást, kiskorú veszélyeztetésének bűncselekményét követte el, amit szintén a büntető törvénykönyv szabályoz.

A milliárdos öreg hölgy tehát jogsérelemért jogsértéssel akart elégtételt venni; ez pedig abba a szokatlan szituációba hajszolta történetünk szereplőit, hogy egyszerre lettek sértettek és bűnösök is.

CLAIRE ZACHANASSIAN: Igaz, az élet nem állt meg, én azonban nem felejték. Sem a szerelmi találkozót a városszéli erdőben, sem az elhagyatott pajtát, ahol Alfred teherbe ejtett, és *(Alfredhoz)* a te árulásodat sem. Nos, mind a ketten megöregedtünk, te lecsúsztál, engem sebészkésekkel szétmetéltek, és most le akarok számolni veled. A magad életét te választottad, engem az enyémre rákényszerítettél... Nos, én nem feledtem a múltat; igazságot akarok, IGAZSÁGOT – egymilliárdért!

NARRÁTOR 2: Zavarba ejtő, igen drámai helyzet! Különös erkölcsi szituáció: a megtagadott és megalázott egykori szerelmes kislány méhében nem csak egy gyermek fogant – de lelkébe beköltözött a leküzdhetetlen bosszúvágy. És ez a bosszúvágy halhatatlan. A kisgyermek meghalt, de él a bosszú vágya – és Claire megállíthatatlanul elindul végső célja felé, mely szerint Alfred Illnek meg kell lakolnia. Ez a bosszú persze nem egyirányú. Ennek a bosszúnak a hatáskörében áll az összes ember, aki hajdanán bántotta, közönyével a romlásba taszította az egykori fiatal és naiv lányt. Ez a nő igazságot akar szolgáltatni, bármi áron. Claire az általa megvakított és kiheréltetett hajdani hamis tanút a gülleniek elé állítja, és igazságot kér. Azt az igazságot, ami már évek óta várta magára...

CLAIRE ZACHANASSIAN: Elégtételt akarok. Megtehetem. Rengeteg pénzem van – és nektek szükségetek van a pénzemre. Igazságot akarok – egymilliárdért. Egymilliárd üti a markotokat, ha valaki megöli Alfred Illt.

POLGÁRMESTER *(feláll, sápadtan, méltóságteljesen)*: Zachanassianné asszony! Egyelőre még Európában élünk. Egyelőre még nem vagyunk pogányok. Güllen városa nevében visszautasítom az ön ajánlatát. Az emberiesség nevében. Inkább szegények maradunk, de nem mocskoljuk be magunkat vérrel.

CLAIRE ZACHANASSIAN *(gúnyosan)*: Én várok...

NARRÁTOR 2: ...most pedig gondoljuk át Claire viselkedésének erkölcsi, lélektani és jogi aspektusait. Előttünk a nő, aki mégiscsak jogosan követel magának igazságot, mert mindenkinek joga van az igazsághoz. Noha ebben a történetben az igazság rég „meghalt”. A nő, aki igazát akarja, ugyanolyanná vált – vagy még rosszabbá –, mint egykori rosszakarói. Azonban: Iniuria non

excusat iniuriam, azaz a jogtalanság nem igazolja a jogtalanságot. Claire pénzt ajánl fel Ill megöléséért. A régi bűnt új bűnnel akarja lemosni...

Hány bűnös is van ebben a helyzetben? Itt van egyrészt Ill, aki évekkkel ezelőtt hazudott a bíróságnak és hamis tanút bérelt fel igaza bizonyítására. Ez felbujtás. Itt az egykori hamis tanú. De mi van Claire-rel? Aki a súlyos testi sértés bűncselekményétől sem riadt vissza, megvakította és kiheréltette az egykori hamis tanút – most pedig egy egész várost akar gyilkosságra felbujtani.

Nézzük, hogyan alakul a különös történet – lássuk a következő vizsgadarabot!

A HIVATAL BŰNBEESÉSE

Friedrich Dürrenmatt *Az öreg hölgy látogatása* c. darabja alapján
A drámai szövegek Fáy Árpád műfordítása felhasználásával készültek

Szereplők: NARRÁTOR/VIZSGÁZÓ, POLGÁRMESTER, ILL, RENDŐR

NARRÁTOR: Vizsgámban a hivatalos szervek felelősségével foglalkozom. Része volt-e a rendőrnek, a polgármesternek vagy az orvosnak Ill halálában, illetve a gyilkosság elleplezésében? Mit kellett volna tenniük, hogy megakadályozzák és hol követtek el bűncselekményt? Ezeket a következő jelenetek megvizsgálásával szeretném feltárni.

ILL: Követelem, tartóztassák le Claire Zachanassiant.

RENDŐR: Különös. Nagyon különös.

ILL: Nyomban tartóztassa le a hölgyet.

RENDŐR: Vagyis maga most tulajdonképpen feljelentést tesz a hölgy ellen. Hogy azután letartóztatjuk-e vagy sem, ez a rendőrség dolga. Mit követett el?

ILL: Felszólítja a város lakóit, hogy öljenek meg.

RENDŐR: És ezért most fogjam magam és tartóztassam le?

ILL: Kötelessége.

RENDŐR: Különös. Nagyon különös.

ILL: A világon a legtermészetesebb.

RENDŐR: Kedves Ill barátom, nem is olyan természetes. Vizsgáljuk csak meg higgadtan az esetet. A hölgy ajánlatot tett a városnak, hogy magát egymilliárd ellenében... tudja már, mire gondolok. Idáig rendben van. Magam is ott voltam. De ez még nem ad alapot a rendőrségnek, hogy Claire Zachanassian asszony ellen eljárást indítson. Végre is bennünket a törvények kötnek.

ILL: Felbujtás emberölésre.

RENDŐR: Egy ajánlat magában nem lehet életveszélyes. Legfeljebb, ha valóra váltják. Mutasson rá egyetlen kísérletre, amely arra vall, hogy végre akarják hajtani; vagy valakire, aki fegyvert fogott magára: azon nyomban a rendelkezésére állok. De hiszen tudja jól, hogy a javaslat véghezvitelére senki sem vállalkozott, ellenkezőleg. A tömeg az Arany Apostolban ugyancsak nyomatékosan foglalt állást.

ILL: Nem vagyok ebben olyan biztos, őrmester.

RENDŐR: Nem olyan biztos?

ILL: A vevőim pasztőrtejet vásárolnak, már nem jó nekik, csak a fehér kenyér meg a drágábbik cigaretta.

RENDŐR: Örüljön neki! Fellendül a boltja.

ILL: Mindegyiken új cipő. Vadonatúj sárga cipő.

RENDŐR: Nem tudom, mi kifogása van az új cipő ellen. Utóvégre magam is abban járok.

(Megmutatja a lábán)

ILL: Szóval maga is.

RENDŐR: Amint látja.

ILL: Ugyancsak sárga. És pilseni sört iszik.

RENDŐR: Ha egyszer ízlik.

ILL: Azelőtt megtette a helybeli is.

RENDŐR: Fertelmes volt.

ILL: És maga, őrmester, miből issza a pilsenit, miből vette az új cipőt?

RENDŐR: Az meg az én dolgom.

NARRÁTOR: Tehát Ill feljelentést tett Claire Zachanassian ellen. Erre a rendőrnek kötelessége lett volna vizsgálatot indítania, ami viszont nem történt meg. Arra hivatkozott, hogy az asszony ajánlatát nem lehet komolyan venni, és egy ajánlat „magában nem lehet életveszélyes”. Viszont mégiscsak emberölésre való felbujtás történt, ez esetben pedig a rendőrnek el kellett volna indítania az eljárást. Így a rendőr nem teljesítette eljárási kötelezettségét.

Felmerül a kérdés, miért tette ezt. Erre a jelenet második felében kereshetjük a választ. Mint a város többi lakója, a rendőr sem fogadta el nyíltan Zachanassianné ajánlatát, de ő is új cipőt hord és minőségi sört iszik. Itt idézem a hatályos Btk. vesztegetésre vonatkozó részét:

„250. § (1) Az a hivatalos személy, aki a működésével kapcsolatban jogtalan előnyt kér, avagy a jogtalan előnyt vagy ennek ígéretét elfogadja, illetőleg a jogtalan előny kérőjével vagy elfogadójával egyetért, büntetett követ el.”

Mint láthatjuk, a jogtalan előny pusztá ígéréteinek elfogadása is kimeríti a vesztegetés elfogadásának fogalmát. Persze nehéz lenne bebizonyítani, hogy a rendőr fogyasztási szokásai a Claire által ígért nagy összeg hatására változtak meg. Mindenesetre a mértéktelen költekezés és az ezzel járó adósságfelhalmozás felkelti a gyanút, hogy mégis ez történt, így pedig kétségtelen a rendőr bűnössége.

A következőkben a polgármester felelősségét vizsgáljuk meg:

ILL: Beszélnem kell magával, polgármester.

POLGÁRMESTER: Foglajon helyet.

ILL: Új nyakkendő.

POLGÁRMESTER: Tiszta selyem.

ILL: Bizonyára cipőt is vásárolt.

POLGÁRMESTER: Kalberstadtból hozattam. Mulatságos: honnan tudja?

ILL: A hatóságok védelmét kell kérnem.

POLGÁRMESTER: Ejha. Ugyan miért?

ILL: Tudja maga nagyon jól, polgármester úr.

POLGÁRMESTER: Van valami gyanúja?

ILL: Egymilliárdot tűztek ki a fejemre.

POLGÁRMESTER: Forduljon a rendőrséghez.

ILL: Voltam a rendőrségen.

POLGÁRMESTER: Akkor bizonyára megnyugodott.

ILL: A rendőr őrmester szájában vadonatúj aranyfog csillog.

POLGÁRMESTER: Ha maga nem bízik többé ebben a közösségben, sajnálom, a maga dolga. Nem tételeztem volna fel magáról, hogy ilyen nihilista. Elfelejtí, hogy jogállamban élünk.

ILL: Jó. Akkor tartóztassa le a hölgyet.

POLGÁRMESTER: Különös. Nagyon különös.

ILL: Már díszítik a koporsómat, polgármester! A hallgatás az életembe kerülhet.

POLGÁRMESTER: Ez aztán a teteje mindennek! Ki az ördög fenyegeti magát?

ILL: Maguk közül valaki.

POLGÁRMESTER: Kire gyanakszik, nevezze meg, s én vizsgálatot indítok, a legnagyobb eréllyel.

ILL: Magukra. Mindnyájukra.

POLGÁRMESTER: Aljas rágalom. Ünnepelesen tiltakozom a város nevében.

ILL: Személy szerint senki sem fenyeget. Mindegyik a másiktól reméli, hogy megteszi. Egyszer aztán majd megteszi valaki.

NARRÁTOR: Itt szinte ugyanazt figyelhetjük meg, mint az előző jelenetben. Ill segítséget kér, a polgármester elutasítja, de ő is új cipőt és nyakkendőt visel. Kérdés, hogy mivel Ill nem tudta megnevezni, ki fenyegeti az életét, lett volna-e lehetősége a polgármesternek az eljárás elindítására? Mindenesetre biztosítania kellett volna Ill védelmét, és ennek elmulasztásával bizony bűnt követett el. Igaz, hogy arra hivatkozott, nem tudja, kitől kell megvédenie, és ezt Ill is elismerte, de ez nem képez kifogást a cselekvés ellen. Az ő esetében is ugyanúgy felmerül a vesztegetés elfogadása, mint a rendőrnél.

Végül nézzük az orvost: szívszélhűdést állapított meg, miközben valószínű, hogy ha más vizsgálja meg a holttestet, egészen más okot állapítana meg Ill halálára. Bár meg kell jegyeznünk, hogy Dürrenmatt nem ad biztos támpontot a nézőnek e tekintetben. Viszont ha valóban elleplezte az orvos az esetleges idegenkezűséget, akkor azzal bűnpártolást követett el, méghozzá szándékosan, ami súlyos bűncselekménynek számít.

Végül az utolsó vizsgadarabban vizsgáljuk meg a városiak bűnösségét.

A VÁROSIK BŰNEI

Friedrich Dürrenmatt *Az öreg hölgy látogatása* c. darabja alapján
A drámai szövegek Fáy Árpád műfordítása felhasználásával készültek

Szereplők: NARRÁTOR/VIZSGÁZÓ, POLGÁRMESTER, ILL, ASSZONY, POLGÁR

NARRÁTOR: A városiak első reakciója az öreg hölgy ajánlatára a teljes visszautasítás és tiltakozás volt. De a szegénység nagy úr. Eleget tenni a bűnös kérésnek senki nem akart, de számítottak rá, hogy valaki előbb-utóbb úgyis megteszi. Már a zsebükben érezték az Alfred Ill fejére kitérített vérdíjat és elkezdtek költekezni. Ez önmagában nem bűn, pláne nem bűncselekmény, de hivatalosan fogalmazva, ha tudatuk átfogta tettük következményét, vagyis azt, hogy a viselkedésük bátorítólag hat majd a lehetséges elkövetőre, tettük büntetőjogilag értelmezhetővé válik. *(Ill a pulpitus mögé, mintegy a szatócsbolt eladó pultja mögé megy – jön az ASSZONY)*

ASSZONY: Tejet, Ill úr.

ILL: Szép jó reggelt kívánok. Egy liter tejet a hölgynek. *(Felnyitja a kannát, tejet akar merni.)*

ASSZONY: Pasztőrtejet, Ill úr. Két literrel.

ILL: Pasztőrtejet. *(Felnyitja a másik kannát, tejet mer.)*

ASSZONY: Vajat is adjon. Hús dekát. És fehér kenyeret, két kilót.

ILL: Talán örökölt a hölgy, váratlanul örökölt?

ASSZONY: Írja a többihez.

ILL: Mindenki egyért, egy mindenkiért.

ASSZONY: Csokoládét is kérek, kettő húszért. Inkább négy negyvenért.

ILL: Azt is felírom?

ASSZONY: Persze. Itt helyben meg is eszem, Ill úr. Kellemes itt magánál, Ill úr.

Leül a bolt háttérében, és majszolja a csokoládét. Újabb vevő érkezik, letört, toprongyos, mint mindnyájan. (Azonos a második polgárral.)

POLGÁR: Jó reggelt.

ILL: Ma reggel egymásnak adják a kilincset a vevők. Azelőtt napszám a kutya se nyitotta rám az ajtót. Most meg valóságos népvándorlás...

POLGÁR: Mert kiállunk magáért. A mi Alfredunkért! Sziklaszilárdan.

ASSZONY: *(csokoládét majszolva)* Sziklaszilárdan, Ill úr, sziklaszilárdan.

POLGÁR: Végül is te vagy a legnépszerűbb polgártársunk. És a legfontosabb személyiség. Tavasszal megválasztanak polgármesternek... Holtbiztos.

ASSZONY *(csokoládét majszolva)*: Holtbiztos, Ill úr. Holtbiztos.

POLGÁR: Pálinkát.

Ill a polcra nyúl.

ILL: Három tíz.

POLGÁR: Ne ebből.

ILL: De hiszen ezt ittad mindig.

POLGÁR: Konyakot.

ILL: Hús harmincötbe kerül. Nagy luxus.

POLGÁR: Ennyit csak megengedhet magának az ember.

ILL *(leveszi a konyakot)*: Tessék.

POLGÁR: Dohányt is adj! Pipadohányt.

ILL: Kérem.

POLGÁR: A külföldiből.

Ill összeadja a számlát.

POLGÁR: Pénzért manapság mindent megvehetsz magadnak.

ILL: Huszonhárom nyolcvan.

POLGÁR: Írd fel.

ILL: Ezen a héten még kivételesen. De elsején, ahogy megkapjátok a munkanélküli-segélyt, meghozd a pénzt! *(A cipőjére pillant.)* Új cipő van a lábadon. Vadonatúj cipő.

POLGÁR: No és?

ILL *(az asszonyra pillant – szorongással)*: És rajtad is. Vadonatúj sárga cipő. Vadonatúj sárga cipő.

ASSZONY: Örökké csak nem járhatunk az ócskában. Hát aztán, mi van abban?

ILL: Új cipők. Konyak... csokoládé... pipadohány... Miből telik ezekre?

ASSZONY *(sunnyin mosolyog)*: Hát felírtattuk, Ill úr, a cipőt is, a csokoládét is....

ILL: Felírtattatok. Nálam is felírtattatok. A külföldi dohányt, a finomabb tejet, a konyakot. Honnan van most egyszerre hiteletek a kereskedőknél?

POLGÁR: De hiszen te is hitelezek nekünk.

ILL: De hát miből akartok fizetni?

Csend (Ill megérti a helyzetet – és egyre idegesebben, sőt fenyegetőbben):

Miből akartok fizetni? Mi?! Miből akartok fizetni? Miből? Miből?

(Egy pillanatig farkasszemet néznek, aztán az ASSZONY és a POLGÁR furcsa mosollyal távoznak.)

NARRÁTOR: A helyzet jogi elemzéséhez szükség van a bűnrészes fogalmának tisztázására. A Büntető Törvénykönyv szerint bűnseged az, aki bűncselekmény elkövetéséhez szándékosan segítséget nyújt.

A bűnseged legfontosabb jellemzője a segítségnyújtás, amely jellegét tekintve fizikai vagy pszichikai lehet. A pszichikai bűnseged esetén a tettesben már megvolt az elkövetési szándék, azt csak megerősíti a bűnseged közrehatása. A bűnseged mind egyenes, mind eshetőleges szándékkal is elkövethető. Vagyis elég, ha a városiak magatartásuk következményeibe belenyugszanak, és nem kell azt kívánniuk is.

Saját polgártársai árulását felismerve Ill menekülőre fogja. A pályaudvarra igyekezve büntetőjogilag elemezhető helyzet alakul ki közte és a városiak között:

ILL *kis bőrrönddel lejön a pulpitusról a katedra elé – és menne kifelé a teremből – de* POLGÁRMESTER, ASSZONY *és POLGÁR elé állnak.*

POLGÁRMESTER: Adjisten, Ill.

MIND: Adjisten. Adjisten.

ILL (*tétován*): Adjisten.

POLGÁRMESTER: Hová, háová azzal a kofferral?

POLGÁR: Hová mégy hát?

ILL: A pályaudvarra.

POLGÁRMESTER: Elkísérünk.

ASSZONY: Elkísérünk...

ILL: Ne fáradjatok, igazán. Szóra sem érdemes. (*Indulna, de elé állnak.*)

POLGÁRMESTER: El akar utazni, Ill? (*kissé fenyegetőleg*)

ILL: Elutazom.

POLGÁRMESTER: És háová?

ILL: Még nem tudom. Egyelőre Kalberstadtba, azután tovább.

POLGÁRMESTER: Úgy. Azután tovább.

ILL: Legszívesebben Ausztráliába. Valahogyan majd csak előteremtem az útiköltséget.

(*Megint elindulna, de az ASSZONY elé áll.*)

ASSZONY (*fenyegetőleg*): Ausztráliába!

POLGÁRMESTER: De hát miért?

ILL (*zavarban*): Az ember végtére is megunja örökké egy helyen. (*Rémiúltén, úzótt vadként néz körül, halkan.*) Írtam a megyefőnöknek Kaffingenbe, hogy mi történik itt...

POLGÁRMESTER: Ahá... No és?

ILL: Semmi válasz.

POLGÁRMESTER: Megfoghatatlan a maga bizalmatlansága. Senki sem akarja megölni.

ASSZONY-POLGÁR: Senki. Senki.

POLGÁRMESTER: Hiszen láthatja, milyen közkedveltségnek örvend. Az egész város kikíséri.

ASSZONY-POLGÁR: Az egész város. Az egész város.

ILL (*felemeli a hangját*): Nem kértem rá senkit!

ASSZONY: Talán csak nem akarsz megtiltani, hogy búcsút vegyünk tőled?

POLGÁRMESTER: Mint régi barátaid.

POLGÁR: Mint régi barátaid. (*Mosolyog, de mint az oroszlán az áldozatára*)

Körülállják Illt.

POLGÁRMESTER: Nos, jó utazást kívánok, Ill.

ASSZONY: Sok szerencsét!

ILL (*csak áll, mozdulatlanul, polgártársaira mered, majd halkan*): Miért vagytok itt mindnyájan? Mit csoportosultok itt körülöttem?

POLGÁRMESTER: Senki sem állja útját.

ILL: Engedjete.

POLGÁRMESTER: De hiszen utat engedtünk magának.

ILL: Valaki végül vissza fog tartani.

POLGÁRMESTER: Badarság. Menjen csak nyugodtan, meglátja, senki se fogja megakadályozni.

ILL: Menjete az utamból.

Senki sem mozdul, zsebre tett kézzel ácsorognak.

POLGÁRMESTER: Nem értem, mit akar. Csak magán múlik, ha el akar menni. Induljon!

ILL: Menjete az utamból!

POLGÁRMESTER: Egyszerűen nevetséges a félelmével.

ILL (*térdre rogy*): Miért jöttök olyan közel hozzám?

POLGÁRMESTER: Ez az ember megőrült.

ILL: Vissza akartok tartani.

POLGÁRMESTER: Menjen hát végre.

ASSZONY-POLGÁR: Menjen hát végre. (*Ill elindulna, de elé állnak*)

ILL (*halkan*): Egyikötök vissza fog tartani.

ASSZONY-POLGÁR-POLGÁRMESTER (*fogadkozva*): Senki! Senki!

ILL: Én tudom. Egyikötök vissza fog tartani. Egyikötök vissza fog tartani.

POLGÁRMESTER (*az órájára pillant*): Hopp!! Na, látja, ez lett a vége. A vonat már szépen elrobogott. EZT LEKÉSTE...

Mindnyájan faképnél hagyják az összeroskadt Illt, aki egyedül áll

ILL: Elvesztem. VÉGE. (*Helyére megy, leiül*)

NARRÁTOR: Vajon megsértették-e Ill személyi szabadságát? Rendezés kérdése. Ha a rendező Ill pszichés megrendülését akarja hangsúlyozni, akkor személyi szabadsága megsértésének csupán az előkészületéről beszélhetünk, ami nem büntetendő. De ha ténylegesen elállták az utat Ill elől, vagy ami valószínűbb, magatartásuk valóban fenyegető volt, akkor az a Btk. szerint 3 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Mivel a jogszabály nem tesz említést az elkövetés módjáról, a minősítés szempontjából közömbös, hogy a bűncselekményt erőszakkal, megfélemlítéssel, vagy fenyegetéssel követik-e el. Fenyegetés megvalósulásának egyetlen feltétele az, hogy a célszemély akarátának befolyásolására alkalmas legyen.

De ha ezt azzal a céllal teszik, hogy a gyilkosságot lehetővé tegyék, a személyi szabadság megsértése gyilkosságban való bűnrészesség eszközcselekményévé válik.

És a gyilkosságra sor is kerül. A városiak egyre növekvő adósságállománya cselekvésre készíti a güllenieket. A városi gyűlésen megszavazzák a gyilkosságot, ezzel a Btk. társtettesi definícióját kimerítették. Vagyis attól függetlenül, hogy a gyilkosság elkövetésének melyik elemében vettek részt, elkövetővé válnak. Dürrenmatt a következőt írja:

„Ill lassan elindul a hallgató polgárok sorfala közt. A sor legvégén elébe áll a város legerősebb embere, a tornász bajnok. Ill megtorpan, hátrafordul, látja, hogy a folyosó könyörtelenül bezárult. Nincs kiút. Térdre rogy. A sorfal embergomolyaggá áll össze, a tömeg némán összeszorul, majd lassan lekuporodik. Csend.”

Dürrenmatt több rendezői megoldásnak hagy teret, ezért feldolgozása válogatja, hogy a társtettesek közül ki melyik elemét valósította meg a gyilkosságnak, de a hatályos Btk. rugalmas megfogalmazása miatt mindenkinek minden esetben felelnie kell gyilkosságért, mivel a szándékegység megállapítható. Kollektív gyilkosság? Ki a bűnös? Egy egész város? (Legalábbis, ha büntetőeljárásra kerül sor. De ez már eljárási kérdés.)

HÉTKÖZNAPI DRÁMÁK

AZ ÁLDOZAT

Írta: Tárnok Krisztina II. évfolyamos joghallgató,

Szereplők: NARRÁTOR/VIZSGÁZÓ, A, B

B bejön az üres terembe és leül egy székre, nem sokkal utána bejön A is. Mikor A meglátja B-t, megdöbben, hisz mindig ő a legelső – ráadásul gyanút fog, mert B az ő megszokott helyére ül.

A: Szia... (ideges)

B: Szia...

A (kis tanácstalan szünet után): Öhhm... ne haragudj, de ott mindig én szoktam ülni... szóval... az az én helyem... és, ha megkérhetlek... ülj máshova, mert ha nem tudok oda ülni, akkor ideges leszek, és az nem jó senkinek... szóval, bocs, de nem ülhetnél esetleg máshová?!

B (döbben): Micsoda?... Nézz körül! A terem tele van üres helyekkel...

A: Tudom...

B (gúnyosan): Neked talán bérelt helyed van itt!?

A: Ne szórakozz velem...

B: Szerintem te szórakozol velem...

A (kis szünet): Na, jó... (odamegy B-hez) Én mondtam! (erőszakkal megragadja B-t)

B: Mi... Héé... Ez fáj!

(A kirángatja a padból B-t és leül a helyére. B döbbenten áll... A a táskájából elővesz egy gyógyszeres dobozt és beveszi belőle az utolsó tablettát)

A: Bocs... bocsánat. De egyedül ezen a helyen nem látnak...itt mindig ülnek előttem, meg melletttem, meg mögöttem...

B (gyanakodva): ... Kik nem látnak?

A: Hát ők... akik egész nap figyelnek engem... (suttog) meg téged... mindenkit... kamerák vannak mindenütt... Bevallom, azt hittem, te is velük vagy... Ne haragudj.

B: Kik figyelnek?

A: Pssst! Ne olyan hangosan! Nem szabad megtudniuk, hogy tudjuk! Akkor mindig valami szörnyű történik...

B: De kik?

A: Akik kamerára veszik az egész napunkat, hogy aztán levetítsék egy tévécsatornán.

B: A tévében...?

A: Megszervezik az életünket... a családjunk, a barátaink: mind színészek! Egy nagy reality show az egész! Az egyetem... a város is csak egy díszlet. De én ki fogok jutni innen...

B (terapikusan): Áha, értem... És... mégis, hogy akarsz kijutni?

A (gyanakodva): Miért érdekel ennyire?

B: Hát... csak úgy... kíváncsiságból.

A (bekattan): Nem hiszek neked! Téged is ők küldtek ide, hogy átmosd az agyam! (kacag) Csak-hogy én nem vagyok bolond! Illetve: „Én csak fölszéllel vagyok bolond; de ha délről fú, én is megismerem a sólymot a gémtől.” (idegesen matatni kezd a táskájában, előveszi a gyógyszeres dobozt, de az üres. Hozzávágja az üres dobozt B-hez, majd megkapaszkodik a padban és próbál mélyeket lélegezni, majd hirtelen megtántorodik...)

B: Jézusom, te sürgős ellátásra szorulsz, barátocskám. Hívjak orvost?

A: Nem kell orvos! Nem vagyok őrült... (újra az asztalra kapaszkodik)

B: Én nem mondtam, hogy őrült vagy...!

A: De igen! Hallottam!

B: Dehogyan mondtam! Megyek, hívok valakit...

A: Állj!! Nem mész sehova!

B: Rendben, akkor maradok. (Tartja a távolságot. Eközben A lekuporodik a földre, magához szorítja a táskáját.) Mi a neved?

A (gúnyosan): Miért érdekel? „Mi is a név? Mit rózsának hívunk mi, Bárhogyan nevezzük, éppoly illatos.” ...

B: Mért, mi a neved?

A: Rózsa.

B: Ez az igazi neved?

A: Nem.

B (meglátja az üres gyógyszeres dobozt és felveszi, olvassa a gyógyszer nevét): Laponex Antipszi... (A hirtelen ott terem és kikapja a kezéből)

A: Ne nyúlj a cuccomhoz, te kis szemétláda!

B (ingerült): Én vagyok szemétláda? Erőszakkal kirángattál a helyemről, öntöd magadból a degenerált hülyeségeket, mert az agyadra ment az állandó tévézés – és még én vagyok szemétláda?! Na viszlát, majd meglátogatlak a Lipót-mezőn... (indul)

A: NEM VAGYOK ŐRÜLT! HA MÉG EGYSZER ÍGY NEVEZEL, ÉN... én tutira kinyírlak!

B: Még hogy nem vagy az? Az előbb is úgy szorongattad azt a nyamvadt táskát, mintha az életed múlna rajta... mi van, mit tartasz benne? (A kirántja belőle a fegyvert és ráfogja B-re, aki a kezét felemelve ijedten hátrál)

A: Egy kis lőfegyvert... amivel most szépen lelőlek...

B: Jézusom... Te tényleg nem vagy normális... meg akarsz ölni? Végiggondoltad? Gondolj arra, hogy mi mindent veszíthetsz....

A: Nekem nincs vesztenivalóm. Ha végzek veled, akkor kikerülök innen és szabad leszek.

B: És a családod? Gondolj a családotra. A szüleidet meghurcolják...

A (*hisztérikusan felkacag*): A szüleim?! ŐK nem is az én szüleim! ŐK nem az ÉN családom! Fikarcnyit sem számítok nekik. És én sem számíthatok rájuk! Csak a munkájukat végzik, mint a gépek... De most... most megkapják a nagy fináléjukat! (*a képzeletbeli kamerákba*) HALLOTTÁ-TOK? EZT AKARTÁTK, NEM? (*újra B-re fogja a fegyvert*)

B: Ne, kérlek... tedd le a fegyvert. Semmit nem érsz el velem, ha megölsz.

A: Tévedsz! Így vagy úgy, de szabad leszek.

B: Hiszen szabad vagy!

A: NE hazudj! A földre!

B (*kétségbeesetten*): Kérlek, tedd le a fegyvert!

A: FOGD BE!

B (*hosszan néz A szemébe*): Ha most lelősz, nem csak az én életem fog száradni a lelken.

A (*szünet*): Mi van!?!...

B (*szomorúan*): Anna lett volna a neve...

A: Kinek?

B: A kisbabámnak. Ha fiú, akkor Aladár... AliBaba...

A: Te... terhes vagy?

B: A családomnak nem mondtam el. Úgyse engedték volna, hogy megtartsam. Csak a barátom tudja – a szerelmem... De talán igazad van. Jobb lesz így mindkettőnknek...

A (*hirtelen felismeréssel*): Hülyének nézel? Azt hiszed, beveszem ezt a baromságot?!

B (*papírt vesz lassan elő*): Itt vannak... a leletek...

A (*átveszi a papírt, belenéz – töpreng, majd lassan leengedi a fegyvert*): Menj... menjetek...

B: (*lassan kimegy*)

A (*a közönséghez fordul – bizalmasan*): Ne féljetek... Egy napon ki foglak juttatni innen benneteket is...

NARRÁTOR: Felgyorsult tempójú társadalmunkban, többek között a médiának köszönhetően, a hagyományos értékek felbomlottak, az emberek elidegenedtek egymástól és ebből a ridegségből és magányból megannyi társadalmi probléma fakad. Többek között a depresszió és egyéb pszichés elváltozások a társadalom széles rétegeit érintik – és sok esetben a környezet sem veszi észre az intő jeleket.

Ebből fakad, hogy a problémákat csak túl későn vesszük észre – amikor már késő. Sok szörnyű tragédiát megelőzhetnénk, ha az emberek odafigyelnének egymásra, a környezetünkre, hisz gondoljunk bele, a legtöbben még a szomszédjukat sem ismerik. Nem meglepő tehát, hogy paranoiában szenvedő főszereplőnk – nevezzük Rózsának – fegyvert hordott magával az oktatási intézménybe és erre már csak akkor derült fény, amikor ténylegesen használni is akarta.

Így viszont ténylegesen felmerülhet Rózsa magatartásának büntetőjogi megítélése. Mivel nem fejezte be a cselekményt, tehát nem gyilkolt meg senkit, így csak annyit állapíthatunk meg, hogy a gyilkosságra irányulóan tett előkészületet, ennek keretében fenyegetést alkalmazott. Kérdés viszont, hogy kóros elmeállapota miatt beszámítható-e? Véleményem szerint – habár pszichés állapota eléggé aggasztónak tűnik – Rózsa képes volt felmérni cselekményének következményeit. Képes volt felismerni azt a terhet, amely egy élet kioltásával nehezedne rá. A beszámíthatatlanság ténye így véleményem szerint nem áll meg. Mivel beszámíthatónak vélelmezem őt, így a kérdés az: mi lenne a legcélravezetőbb felelősségre vonás Rózsa esetében, ami tekintettel van a mentális állapotára?

Úgy gondolom, hogy a kényszergyógykezelés alkalmazása lehet megfelelő Rózsa esetében, amennyiben ebből valóban bírósági ügy lenne. Nos, a kényszergyógykezelés a személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekmények, kóros elmeállapota miatt nem büntethető elkövetőivel szemben alkalmazott, határozatlan időtartamú, szabadságelvonással járó büntetőjogi intézkedés. A kóros elmeállapotnak mind az elkövetéskor, mind az eljárás során fenn kell állnia. Rózsa már a cselekmény elkövetése alatt is gyógyszeres kezelés alatt állt, tehát elmeállapota akár kórosnak is minősíthető.

Ha nem tesszük bírósági szakba ezt az ügyet, akkor úgy látom, hogy valószínűleg elkerülhető lett volna az incidens, ha Rózsa időben megkapja a gyógyszeradagját. És talán levonhatjuk a társadalmi tanulságot is: embertársainkra való odafigyeléssel nemcsak megelőzhetjük az ilyen eseteket, hanem ellensúlyozhatjuk a társadalmunkra nehezedő fenyegetések, lelki problémák egy részét.

AZ UTOLSÓ VIZSGA

Írta: Kazai Viktor I. évfolyamos joghallgató,

Szereplők: NARRÁTOR/VIZSGÁZÓ – VIVIEN, PROFESSZOR, TANÁRSEGÉD

NARRÁTOR: Drámai helyzetünk helyszíne lehetne bármelyik egyetem – de konkrétan legyen az ELTE Bölcsészettudományi Karának Ókortörténeti Tanszéke. Vizsga folyik.

Szereplők:

A professzor – a tanszék vezetője és hírhedten szigorú, hidegvérű és rideg oktatója

A tanársegéd – a fiatal, engedékeny tanár

Vivien – másodéves egyetemi hallgató, aki az első évben háromszor, a második évben pedig kétszer bukott meg ókortörténet tantárgyból. Már csak egyetlenegy lehetősége van arra, hogy sikeresen levezgázzon a tantárgyból, máskülönben eltanácsolják az egyetemről. A lány kissé labilis idegzetű, rendszerint görcsös vizsgák előtt, illetve alatt, tipikusan rossz vizsgázó. A két tanár nem tudja, nem is tudhatja, hogy ez a lány hatodik, egyben utolsó vizsgája. A lány bemegy, húz egy tételt, leül, elkezd dolgozni, majd pár perc elteltével szólítják.

TANÁRSEGÉD: Kisasszony, készen áll?

(VIVIEN szóltanul feláll, az asztalhoz megy, átnyújtja a vázlatát, s leül a tanárokkal szemben)

TANÁRSEGÉD: A tétele?

VIVIEN: A római polgárjog kiterjesztésének folyamata.

TANÁRSEGÉD: Tessék.

VIVIEN: A Kr. e. 510-ben köztársasággá vált Rómában a politikai jogok kizárólagos... ööö, hát élvezői a patríciusok voltak. S voltak a plebejusok akik pedig fokozatosan, hát... váltak egyenlővé a patríciusokkal....

PROFESSZOR: Ne haragudjon, hogy félbeszakítom, de úgy érzem, kihagyott egy-két fontos dolgot. Például tudja-e, ki volt az a néptribunus és mikor állították fel a tisztségét?

VIVIEN: Hát... tisztviselő volt...

PROFESSZOR: Igen, de milyen folyamatnak a hatására állították fel ezt a tisztséget?

VIVIEN *(hallgat)*

PROFESSZOR: Hm? Tudja?

VIVIEN *(megrázza a fejét)*

PROFESSZOR *(a másik tanárhoz)*: Jól kezdődik...

TANÁRSEGÉD: Folytassa, kérem.

VIVIEN: Szóval az egyenlőséget a latinokra is kiterjesztették, meg a... provinciákon élőkre is.

TANÁRSEGÉD: Igen. Mit tudunk ezeknek a provinciáknak a jogállásáról?

VIVIEN: Hát, hogy... különböző jogállásúak voltak, így... csökkenő jogokkal...

TANÁRSEGÉD: Jó, akkor lapozzunk. Inkább menjünk vissza egy kicsit időben, ki volt az első, aki lényegében felvetette a római polgárjog kiterjesztésének lehetőségét?

VIVIEN: Caracalla?

PROFESSZOR: Itt mi kérdezzük, kisasszony...

VIVIEN: Sulla...

PROFESSZOR: Ne találgasson itt, kisasszony! Tudja vagy sem?

VIVIEN *(megrázza a fejét)*

PROFESSZOR (*a másik tanárhoz*): Elképesztő sötétség... (*a lányhoz*) Ezt, úgy érzem, felesleges tovább folytatnunk. Tanár úr, kérem, írja be az elégtelent. Nos, kisasszony, mi igazán megpróbáltunk mindent, de ez most sajnos nem volt elegendő a ketteshez. Reméljük, legközelebb jobban sikerül. (*Átnyújtja az indexét.*) A viszontlátásra!

VIVIEN: Nem megyek.

PROFESSZOR: A vizsgája véget ért, menjen szépen haza és tanuljon a pótvizsgára.

VIVIEN: Már nincs több pótvizsga... Ez volt az utolsó.

PROFESSZOR: Nos ez szomorú, kisasszony, de mi akkor sem tehetünk semmit.

VIVIEN (*sötét hangon*): Akkor valami végzetes dolog fog történni....

PROFESSZOR: Ne komolytalankodjon itt, kérem!

VIVIEN (*közelebb lép a tanárokhoz*): Ha nem írják be a kettést – én kiugrom az ablakon!

PROFESSZOR: Ne ízetlenkedjen itt, kérem!!

VIVIEN: Kérem szépen, írják be a kettést. Különben ugrom. Óriási botrány lesz, tévé, sajtó.

PROFESSZOR (*ingerülten*): Kisasszony, itt maga ne fenyegetsen, ezt kikérem magamnak! Menjen szépen haza!

VIVIEN: Nem megyek! Ugrom! (*indul az ablak felé...*)

TANÁRSEGÉD (*a másik tanárhoz*): Bassza meg, Zolikám, írjuk be neki azt a rohadt kettést... nem kell a botrány...

PROFESSZOR: Ne viccelj már, Józsi! Csak nem gondolod, hogy megijedek?

VIVIEN: Kettes, vagy ugrom!

TANÁRSEGÉD: Jól van, jól van, jöjjön el attól az ablaktól, kérem! És beírom magának azt a kettést...

PROFESSZOR: Dehogy írod, Józsi! Elég legyen ebből, ne fenyegetőzzön itt nekem!

VIVIEN: Akkor ugrom!

PROFESSZOR: Dehogy ugrik!

VIVIEN: Ugrom... (*nyitja az ablakot*)

TANÁRSEGÉD: Zoli, ez tényleg kiugrik!

PROFESSZOR: Csak fenyeget, nem ugrik!

TANÁRSEGÉD (pánikban): Kérem, jöjjön onnan Vivien, szedje össze magát, nincsen semmi baj... ne...
NEEE...!

NARRÁTOR: És Vivien tényleg kiugrik az ablakon. A két tanár a döbbenettől kővé dermedve áll...
Esetünk nem is olyan egyértelmű, mint gondolnánk. Ugyanis vizsgálható egyaránt a tanárok,
de a lány felelőssége is. A Btk. ilyen esetekre vonatkozóan nem tartalmaz egyértelmű rendelkezéseket.

A két tanár magatartását vizsgálva azt láthatjuk, hogy egyrészt a tanárok felelősségét sejteti a Btk. 172. § (1) bekezdése, mely kimondja, hogy aki nem nyújt tőle elvárható segítséget sérült vagy olyan személynek, akinek az élete vagy testi épsége közvetlen veszélyben van, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő. (2) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a sértett meghal, és életét a segítségnyújtás megmenthette volna. (3) A büntetés büntett miatt három évig, a (2) bekezdés esetén öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a veszélyhelyzetet az elkövető idézi elő, vagy ha a segítségnyújtásra egyébként is köteles. Valamint a Btk. 168. § kimondja, hogy aki másrt öngyilkosságra rábír, vagy ennek elkövetéséhez segítséget nyújt, ha az öngyilkosságot megkísérlik vagy elkövetik, büntetett követ el, és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Ugyanakkor vizsgálható a lány vétkessége is, hiszen fenyegetéssel olyasmire akarta kényszeríteni a tanárokat, ami részükről szabálytalan és erkölcstelen lett volna. Ezt a Btk. 174. §-a kényszerítés néven három évig terjedő szabadságvesztéssel szankcionálja. Ráadásul a kényszerrel, megtévesztéssel, fenyegetéssel létrejött jogügylet – ami jelen esetben az elégséges érdemjegyű vizsgaeredmény lett volna – eleve semmis, ha bizonyítható a kényszerrel való rábírás ténye. A kérdés tehát végső soron az, hogy a felelősség a két oldalon milyen arányban oszlik meg. Most nézzük, hogyan folytatódhatna a történet:

PROFESSZOR: Uramisten! Azonnal hívd a rendőrséget vagy inkább a mentőket! Nem hallod? Siess már!

TANÁRSEGÉD: De Zoli, várjál...

PROFESSZOR: Akkor hívom én!

TANÁRSEGÉD: Ne! Fölösleges...

PROFESSZOR: Miről beszélsz? Hagyd már abba ezt az idéetlen röhögést! Miféle viselkedés ez?

TANÁRSEGÉD: De hát Zoli... Zolikám! A tanszék a földszinten van. (vége)

4 UTÓSZÓ

KARÁCSONY ANDRÁS: JOG ÉS DRÁMA – AVAGY A BŰN JELENTŐSÉGE AZ EMBERI ÉLETBEN

A jogászképzést megújító törekvések között – elsősorban az amerikai jogászképzésben – jelent meg nagyjából három évtizede az a próbálkozás, hogy a jogtudományi ismereteket érdemes összekötni az irodalommal, mivel e két területnek komoly érintkezési pontjai vannak, és az sem lebecsülendő, hogy az irodalom világán keresztül a sokszor száraz jogtudományi témák élettel telítődnek, ezáltal segítve az oktatott ismeretek világosabbá tételét, a tananyag elsajátítását. Ebből a törekvésből nőtt ki a 'jog és irodalom' kutatási irány, melynek népszerűsége töretlennek látszik.

Idekívánkozik egy személyes, ám e könyv megszületésének előtörténetéhez tartozó megjegyzés: több mint egy évtizede Hegyi Árpád Jutocsa megkeresett azzal az ötlettel, hogy szívesen tartana kurzust joghallgatóknak a jog és a dráma kapcsolatáról. Mint elmondta, ezzel a javaslattal Bozóki Andráshoz, az egykori kultuszminiszterhez (és kollégámhoz a karon) fordult, s ő tanácsolta, hogy keressen meg. Az ELTE ÁJK akkori Filozófiai Tanszékének (ma Jog- és Társadalomelméleti Tanszék) vezetőjeként nagyon örültem ennek a lehetőségnek, mivel a hazai jogászképzésben nem volt jelen a 'jog és irodalom' tematika, ám ismervé ennek a szakirodalmát, a fontosságáról meg voltam győződve. Csak annyit javasoltam Hegyi Jutocsának, hogy érdemes lenne egy jogtörténésszel együtt tartani ezt a kurzust, olyannal, aki ismeri annak az időnek a jogi világát, amikor az elemzésbe bevont művek születtek, s így teljesebb képet kaphatnak a hallgatók. Azt tanácsoltam, hogy keresse meg Kisteleki Károly kollégámat az Egyetemes Állam- és Jogtörténeti Tanszékről, mivel őt e vállalkozáshoz kiváló partnernek gondoltam. Így is lett, s miként az azóta folyamatosan meghirdetett és sikeres kurzus, illetve ez a könyv is mutatja – a „szókratészi bábáskodás” eredményes volt.

Miért a vonzódás a művészetek (irodalom, film) világában a jogi témákhoz, vagy rövidebben: a bűnhöz (értsük azt akár a legtágabban)? A válasz nem túl bonyolult. Az emberi bűn, de ugyanígy a bűnösség szubjektív érzete vagy éppen (megalapozatlan) vádja, alkalmas arra, hogy meglássuk: mi minden lakozhat az emberben. A hétköznapi sokszor rutinszerű életét megtöri a bűn témája, és lehetőséget nyújt arra, hogy a tettről, a körülményekről, a felelősségről, és ez-

által az életben vagy egy irodalmi műben cselekvő személyiségről összetettebb képet kapjunk. A dráma mint műfaj különösképp megadja ezt a lehetőséget, hiszen a drámákban – miként a jogi esetekben – a konfliktus áll középpontban. A konfliktus eredhet az emberek közötti viszonyból, de akár egyetlen ember belső világából, azaz lelkiismeretének működéséből is. A konfliktushoz alapvetően kapcsolódik a döntés vagy éppen annak elmaradása, de mindkettő következménnyel bír. Mind-mind olyan jellemzők és fogalmak, melyek a drámában és a jogban egyaránt fellelhetők.

A 'jog és irodalom' témakör két különböző, ám egyaránt érdekes területet fog át. Egyfelől a 'jog mint irodalom' megközelítést, melyben a törvények szövegét az irodalmi szövegek elemzéséhez hasonló módszerrel vizsgálják. Ennek feltétlen előnye, hogy az irodalmi szövegek értelmezéséhez-elemzéséhez kialakult évezredek hagyomány eszköztárát a jogi szövegek finom szerkezetének feltárásához igénybe veszik. Hátránya, hogy gyakorta elsikkad az a különbözőség, hogy a jog nem egyszerűen szöveg, hanem normatív jelentéssel-jelentőséggel bíró szöveg, melynek nemcsak a nem követése, hanem a nem ismerete sem mentesít fizikai hátrányok elszívésétől (pl. adott esetben a börtönbüntetéstől). Az irodalmi szövegek vonatkozásában mindez nem áll fenn. Másfelől – és ez a kötet ebbe a sorba illeszkedik – a 'jog az irodalomban' témáról van szó. Azaz arról, hogy irodalmi művek miként ábrázolnak olyan konfliktusokat, melyek a jog nyelvezetén is megjeleníthetők.

Miért fontos ezt a problematikát bevonni a jogászképzésbe? Erre is kétféle válasz adható, azonban ezek nem állnak szemben egymással, hanem egymást erősíthetik. Az egyik válasz így szól: az irodalmi ismeretek műveltséget adnak, sőt, az irodalom által közvetített értékvilág az olvasó erkölcsiségét is erősíti, röviden: ezáltal jobb emberek lesznek a jogászok. A másik válasz szerint: bizonyos irodalmi művek a jogi kultúrát is gazdagítják, megismerésükkel a joghallgatók jobb jogásszá válhatnak. A 'jobb ember' és a 'jobb jogász' nem két eltérő kritérium, hanem csak két eltérő megközelítési irány.

A drámai irodalom nagyjai (Szophoklész, Shakespeare), de a legmodernebb, kortárs képviselői is oly művek sokaságát alkották, melyek a *Jog és dráma* kurzusokban elemzésre méltóak. Én az 1970-es évek második felében végeztem jogi tanulmányaim. Megvallom, kissé irigylem a mai hallgatókat, hogy olyan kurzusok, melyekkel e könyvben megismerkedhetünk, segíthetik őket abban, hogy a jogász hivatás életszerűségét is megláthassák. Remélhetően e könyv hatására más egyetemeken jogi karai is igénybe veszik a 'jog és irodalom' tematikát a jogászképzés során.

ISBN 978-963-284-899-0

9 789632 848990